

**Багуміл Грабал**

## **Танцавальныя гадзіны для старэйшых і спрактыкаваных**

Як і да вас, панна, мяне найболыш цягнула хадзіць да прыглядных паненак пад касьцёл, не таму каб я надта біў чалом Царкве, але там ля плябаніі была адна крамка, а ў ёй прадаваў нехта Алтман, патрыманыя швацкія машыны, амэрыканскія грамафоны на дзве спружыны і вогнегасілкі фірмы «Мінімакс», і той Алтман дадаткова зарабляў съязганьнем прыгожых дзяўчат з цэлага павету ў гасподы й шынкі, і яны часта начавалі ў Алтмана ў заднім пакойчыку, а калі прыходзіла лета, ставілі ў садочку палатку, а як што ксёндз-дэкан упадабаў сабе прагульца калія плоту, дык тыя фарсуні выносілі грамафон і пяялі й курылі ў купальніках, ну дзіва дзіўнае, як у небе ў іх тамака было, як у раю, таму ксёндз-дэкан так ахвотна хадзіў калія плоту на рэвізію, бо зь святарамі яму быў нешанунак, адзін вікарый зьбег зь ягонай пляменынцай у Канаду, другі перайшоў у чэхаславацкую царкву і ажаніўся, а трэці парушыў забарону і пералез цераз плот да тых прыгажуняў, што тамака загаралі, а так закахаўся ў адну, ажно застрэліўся ад нешчасльівага каханья, з рэвалверу або браунінга, гэта такая зброя, за якую кожны можа паплаціцца, мы як былі хлапчукамі, пазычылі адзін і стралілі ў плот, як Конар Толнэс, потым брат разабраў той браунінг і мы не змаглі ўжо сабраць яго назад і хацелі застрэліцца ад роспачы, але мы не далі рады яго сабраць і гэта было наша шчасльце, і я мог калі захачу пайсьці да паннаў ля касьцёла, заўсёды прыходзіў выстраены, у клятчастых нагавіцах, як банкавы службовец, сядаваў сабе на гільзу «Мінімакса», як дыплямат, сонейка свяціла, а тыя дзяўчаты ў купальніках ляжалі на плахтах нібыта які хаўрус «Паклонынц сонца», было іх шэсць і ляжалі яны наўзнак з рукамі падкладзенымі пад галоўкі з высока зачасанымі фрызурамі ды глядзелі наўмысна ў аблокі, каб пакінуць свае целы на папас мужчынскім вачом, але я, як што быў чулльлівы як Моцарт, і абагаўляў эўрапейскі рэнэсанс, зіркаў на іх як кракадзіл, адным вокам у садок на ксяндза-дэкана, другім вокам на тыя ножкі, закладзеныя адна за адну, прыгажуні ўвесь час калыхалі сваімі лыткамі, а па мне бегалі мурашкі, каму ж яшчэ магло так надарыцца, каб пабыць сам-насам з гэтулькімі красунямі? хіба што толькі кайзэру або султану, а распавядаў я гэтым краскам, як прысыніўся мне прыемны сон, як мне прымроілася, што пекар саджае хлеб у печ, а гэта значыць выйгрыш на лятарэі, але я ня меў лятарэйнага білета, ну так, бачыць пекара як такога ў

сьне абазначае начныя забавы, але што з тых забаваў? Гаўлічак і Хрыстос, тыя ніколі не съмяяліся, наадварот, больш за ўсё плакалі, бо калі хто мае быць носьбітам вялікай ідэі, дык не павінен рабіць глупстваў, у Гаўлічка быў дыямантавы мозг, ён нават прафэсараў агламажджваў, прапанавалі яму арцыбіскupsкае крэсла, але ён выбраў справядлівасць, трохі кавы й супу ды толькі працацаць для народу, каб паменшыць непісменнасць, гэта адно разбэшчаным людзям унаучы мірсыцца такім ладам, у гноі валяецца, вясёлае жыццё цябе чакае, або калі прысьніцца начны гаршчок, бесклапотная будучыня табе наканаваная, ну так, мілья панны, гэта якраз той клёк, калі чалавек спадзяеца на самога сябе, а не на бацькоў, як той Маноўх, якому хапала, што ягоны бацька быў турэмным наглядчыкам, дык ён не рабіў нічога іншага, як толькі жлукціў гарэлку і набіраўся дрэнных ухватак, а потым з такога ўзынікаюць пустабрэхі, як тая спрэчка за аўстрыйскім часам між сацыяльнымі дэмакратамі, вальнадумцамі й клерыкаламі, адны думалі, што съвет паўстаў з малпы, а іншыя, што Бог зъляпіў Адама з гразі, а потым зъ ягонай кішкі зрабіў Еву, ну дык і яе таксама мог бы вырыхтаваць з гразі, лягчэй бы выйшла, ды ўсё гэта лухта, съвет жа тады быў бязълюдны як зорка, але людзі сакочуць як маладыя сарокі, рупяцца пра ваду ў рэшаце, я таксама мог бы памроіць аб павабнай дачушцы прэм'ер-міністра, але калі з гэтага нічога ня можа быць, дык навошта? а потым гэта прыгожа канчаецца!

Святая Багародзіца! каронны герцаг Фэрдынанд быў пракажоны пранцамі і Вэцэра яго стукнула, а яе ўжо застрэліў рамізьнік, ну а кожная панна прызнае, што калі б у ейнага мілага той інструмент быў няспраўны, дык ёй ўсё роўна што жыўцом у магілу легчы, дык калі я служыў у найлепшай арміі на съвеце, кажу штабс-лекару, пане доктар, баліць мне ў грудзях, а ён кажа, мне таксама, хлопча, калі б у нас было сто тысяч такіх як ты, мы заваявалі б увесь съвет! і даў мне адзінку, і я быў героем і выйшаў з горда ўзынятай галавой, а ён крычыць да мяне стойце! яшчэ маецце час, паедзеце з маёй паніяй на вакзал, ягоная пані была красуня, той самай пароды, што й Мажэнка Цыглерава, веліканка як Марыя Тэрэза, выстраеная як каралева, і адразу мяне пытаецца, а вы яшчэ свабодны? і дае мне дваццатку за дарогу, але я ня ўзяў, во што значыць рыцарскаясць, Хрыстос і Гаўлічак таксама не ўзялі б тae дваццаткі, ведаецце, у тыя часы мы трymалі шык, я любіў насіць пэнснэ, а ў гальштук прыколваў значок, які дзед майго сябры дастаў ад клубу «Ахілес» у Брне за перамогу ў скоках у вышыню, галоўнае, каб мець гроши, за гроши можна ўсё, і прыгожыя панны, нават калі хто з горбам або й стары грыб, за гроши можа купіць сабе прыгажуню, бо на гэтым наш съвет круціцца ў сусьвеце, а я, хоць і прысягаў кайзэрам і презыдэнтам, увесь час застаюся героем, далей маю залатыя рукі, як хірург або доктар, у шаўца заўсёды далікатныя рукі, таму мяне называлі прафэсіяналам, сам Баця, казалі, паслаў мне дэкрэт, каб я ў яго рабіў, каб яму паставіў ягоную фірму на ногі, баранэса Бржызава, якая прыходзіла да нас па малако, паглянула на

мяне, а потым апусьціла вочы і кажа, а вы самі ня шляхціц будзеце? была яна дамай высокага роду, мордачка як у кошкі на шакалядзе, а ейная дачка выйшла за прыгожага судзьдзю Юста, таго што даваў валацугам і п'янікам вялізныя прысуды, Тонік Воплетал уляпіў гэтаму судзьдзі поўху, бо ён засудзіў яго на трынаццаць месяцаў за тое, што ён перагрыз горла Ржыгу падчас акадэмічных дэбатаў, Хрыстос жа, лекар усіх народаў, апірышча бедных, ужо тады ведаў, што чалавек схільны да найбольшага лайдацтва і зараз потым да сълёз, таму меў досыць сілы і за ўсіх узяў тое бервяно на плечы ды зьбіты і ўвесь у крыві валок яго два кілямэтры на Галгофу, съятары й да сёньня гэтому зьдзіўляюцца, найахвотней выкладаюць дзесяцам пра съятую Тройцу, што айцец ёсьць уласным сынам, а сын сваім айцом, і што яны перапісваюцца з дапамогай галубіцы, ну й лухта, ажно ў мазгах рыпіць, як быццам ксяндзам было мала, што яны чуюць на споведзі, тыя нягоды зь няшлюбнымі сынамі і айчымамі, але гэта людзям ня трэба, бо Хрыстос хацеў любові да бліzkага, дысцыпліны, а ня той любові на канапе, як гэта некаторыя тутака плятуць, прыдуркі, якім адсохлі мазгі, гэта я магу ганарыцца, я, які заўсёды помніў Гаўлічака, а ў шавецстве быў інжынерам чалавечых ног, спраўна падшываць чаравічкі белай дратвай, а цвічкі не павінны муляць у пяткі, я, які ўжываў клей маркі Эльбэт і Гумідрабант з слановых капытоў, ды што, калі грамадзкай думкай валодаюць ідыёты і п'янюгі, хай дакажуць столькі як нябожчык Масарык, які яшчэ ў свае семдзесят рабіў стойку на кані, або як тыя манахі ў Тыбэце, якія паставілі электрастанцыю і съвецяць сабе ў кляштары на жывога Буду, тое малюткае дзіцятка, або спадар прафэсар Айнштайн, які вынайшаў падводную лодку з атамам, або расейцы, якія робяць досьледныя палёты вакол съвету на самалётах з рэактыўнай цягай і лётаюць так хутка, што не пасыпеюць узъляцесь, а ўжо мусяць тармазіць, так што адзін разумнік сказаў, недалёкі той час, калі пры такіх падарожжах вакол съвету рэактыўны самалёт будзе бачыць свой уласны хвост съпераду, людзі толькі пасядуць у такім эраплянне і зараз павінны выходзіць, падарожжы будуць адбывацца гэтак хутка, што лепш будзе сядзець дома, галоўнае аднак, каб чалавек ня жыў як у хляве, а насіў кветкі прыгажуням, вось наш пррабашч ня мог высцяцца і доктар Карафіят яму кажа, я ж вам казаў, толькі поснае, а ня мяса й вінцо, а адна баба пасыля родаў зъела кілбаску і доктар яе папікаў, вы нажэрліся яблыкаў ці што? а мужа ablaiy, што для парадзіхі шэсьць тыдняў нельга нават глядзець на кілбаскі, і даў мужу клізму, а я калі хадзіў да доктара Карафіята лячыць салішчёры, ён адразу прыпісаў мне дыету і наказаў, каб я сядаваў на цёплае малако, каб які іншы, дык мяне выкінуў бы, а доктар Карафіят кажа, адразу відаць па вас, што вы нечым узварушаны, значыць, ня шлюбная тайна вас сюды прывяла, а тут якраз чэрці прынеслы кірмаш і на пляцы адна баба жэрла ліверную каўбасу і выбег доктараў сабака і цапнуў у бабы ту ю каўбасу разам з губою, дык доктар мусіў купіць ёй яшчэ адну каўбасу і прышыць ёй ту ю губу, таму што баба прыйшла да яго з плачам, на

той час людзі былі галянтныя да жанчын, адзін прафэсар мне сказаў, ня ўмелі мы шанаваць Аўстрый, ня ўмелі шанаваць бардэляў, дык цяпер ад празьмернага клёку мужыкі ў нас сталіся нэрвовымі, Грулешак малаціў сваю жонку ланцугом ад ровара або катамі, як называлі ланцугі для ўцягванья калодаў на калёсы, адвакат Кір, які пасярэднічаў у продажы нашага дому і паставіў сабе вілу каля суду, з фантанам, пальмамі і мармуровай калёнай, а на ёй голую Еву, якая мела пад нагамі ўвесы съвет, а вакол сябе ружавы садок, дык той адвакат застрэліўся, бо ягоная жонка пакахала беднага студэнта, як у нейкай апэрэце, усе тыя багатыя пані поўныя рамантызму, мне рабілі такія прапановы, што я ажно дастаў язваў, вам, зразумела, не адмоўлю ды зраблю яшчэ чаравічкі, насаджу на вочы тыя павелічальныя шкельцы, чаравічкі фасону КБ, імітацыя вужавай скury, белая футравая высьцілка і белыя фрэнзылі, чацьвертага памеру, мадэль «Дэрбы-Парызэр», чаравічкі зь белымі наскамі і ляканымі абкладамі, абцасікі два цэнтымэтры, нікељаваныя дзіркі, кручкі з цэлюлёйду, масянжовыя штыфты і масянжовыя шрубкі, каб падэшвы даўжэй насыліся, потым зраблю вам на запас адну пару абутку на восень і другую на зіму, у сярэдзіну, згодна з пажаданьнем, дамо высьцілку з чырвонага або жоўтага кожушка, потым яшчэ адны чаравікі на горныя экспкурсіі і адны зусім простира на шпацыры па лугах, з чырвонымі наскамі і белай высьцілкай, або шаўро з высокай абшыўкай і зялёнымі ляканымі наскамі, паеду ў Вену, у фірму «Салімандра», у гэты цэнтар абутковага съвету, што мае пяць паверхаў, паеду туды па лякі Майцэн, кітавия і так далікатныя, як шчочки прыгажуні, цэнтар абутковага съвету, фірма «Салімандра» з салімандрай на шыльдзе, tym часам як фірма «Мэрцэдэс» мела на шыльдзе малгү, на шкляных паліцах чаравікі, вырабленыя цудоўнымі чалавечымі рукамі, кожны паверх асьветлены іншым колерам, граф Зэлікоўскі зімою прыляжеў на вучэньні на жарабцу, нібыта на самалёце-зынішчальніку, на вусах іней, конская грыва таксама сам іней, граф быў вядомы сваёй жорсткасцю й грубасцю, адна баба ў мяне запыталася, дзе служыць ейны сын, бо яна прынесла яму піражкоў, а тут нарваўся граф Зэлікоўскі на жарабцу і як рыкне па-польску, не гадай з бабамі, скурвысыну! съцебануў мяне прутам і паскакаў на сваім жарабцу проста цераз бабу на дваццаціградусным марозе, я стаяў на варце, было мне давацца адзін год, а ў сабе я меў столькі энэргіі, што ёю можна было б асьвятляць Прагу з тыдзень часу, яшчэ й сёньня чорт мяне падпорвае, калі бачу заруку шлюбнага шчасця, дароднае жаночае цела, сокалы тады завілі мае валасы, пазычылі мне сокальскую апратку, на лузе поўна сокалаў, на дрэвах павяваюць съцягі, а на мяне глядзяць як на презыдэнта, шэраг сівакоў, за ім шэраг каштанавых коней, дзіве красуні парвалі сабе блузкі, пабіўшыся з-за мяне, але я ўжо быў начытаўся ў творы спадара Батысты, што чалавек, у якога няма нічога съятога, больш схільны да грэху і што адных жанчын цягне да каханья, іншых да грошай, а яшчэ іншых да аднаго й другога, некоторых да

разбэшчанасыці, а нават вычварэнстваў, іншых да мастакоў, да замужжа, але гэта павінна быць так, як навучае майстра Ян Гус, дзеўка, не падавай нагі кавалеру, пакуль ня ўведаеш, хто ён, найлепш стаяць на аснове запаветных слоў, таму індусы маюць у царкве быка і яму пакланяюцца, Сыбіла, тая, што прадказала смерць Господа Ісуса, пабаялася йсьці кладкай цераз Ярдан і пакланілася таму кедраваму дрэву, а яе сяброўкі запыталіся, чаму яна ня йдзе далей? а яна адказала, што калісьці з тae кладкі будзе крыж, таму яна лепш пойдзе цераз тую ваду басанож, з сукенкай у жмені, а да тae кладкі быў ужо прыпісаны той крыж і Сыбіла ведала, што прыйдзе Хрыстос і будзе вучыць людзей, што яны браты, такая была разумніца, той самай пароды, што святы Вацлаў, які з такой радасыцю пеставаў вінаграднік і езьдзіў у белым радне на сівым жарабцу і раздаваў грошы бедным як нейкі райсабес, кітайцы зноў жа вераць у бога сілы і кахрання, таму іхны бог мае ў носе пазалочанае колца і пашчу як акула, гэткі пазалочаны пузач, ажно жах бярэ, затое чорныя збульшага паэты, яны вераць толькі ў тое, дзе што можна зжэрці, і верашчаць і скачуць, а іхны кароль сядзіць голы на троне і трymае вілы ў руцэ, а іхная каралева мае на сабе толькі такі ашмотак, каб ёй мухі на пашпарт не сядалі, а калі ў іх хто памрэ, дык адну палову хаваюць, а другую гамаюць, так што спадар падарожнік Голуб уцякаў ад іх на ровары, а жыхары Агнявой Зямлі, батақуты, арабэлы і матабэлы беглі за ім, але хоць і мелі добрыя лёгкія, не далі рады яго дагнаць, толькі крычалі спадару падарожніку, чалавек на вужацы! а раварысты гналі да Варшавы і выйграў нейкі Круляк, дваццаць два гады, роўна столькі было і мне, калі я стаяў у Прасыцееве перад фірмай Вайнліх, дворскага пастаўшчыка, які меў над уваходам арла, жыдок, залатое пэнснэ, выстраены й напарфумаваны, насіў книгу і смаліў кубанскую цыгару, як бы вы прыйшли на ўніверсытэт, два ягоныя заступнікі, Фогл і Вэрцбергэр, таксама напарфумаваныя як акадэмікі, а я стаяў перад імі як перад лавай прысяжных з парай чаравікаў у руцэ на паказ, а Вайнліх пытаецца, вы самі шылі гэтыя чаравікі? а колькі тузінаў можаце мне зрабіць за тыдзень? я адказаў, што два тузіны, дык мяне адразу павіншавалі, адразу мне далі бэргштайг, шауро і бокс і падганялі, хутчэй, а то яшчэ спозыніцесь на цягнік, і я адыходзіў як Мантгомэры, той сыцілы герой з-пад Тобруку, гэта велізарны гонар рабіць у дворскага пастаўшчыка, гэта тое самае, што сённяня працаваць з кавалерам Ордэна Працоўнага Чырвонага Сыцягу, дворскі пастаўшчык меў мэдалі і на шыльдзе арла з распасыцёртымі крыламі, Кафка і Дворжак шылі для кайзера строі і боты, а таксама для эрцгерцагаў, спэцыялістам па вяндлінах быў Выметал і Попелка, у вітрыне адныя кумпякі сярод яловых галінак і аспарагусу, адзін мой камарад быў майстар па фраках, я запрасіў ягонага брата да нас, каб адпачыў на ўлоньні прыроды, але ён так нажлукціўся сълібавіцы, што мы мусілі яго адмочваць у масльёнцы, каб не памёр, дык ён рабіў у дворскага пастаўшчыка Кафкі, які меў у гербе зялёныя нагавіцы і залатыя мэдалі, генэрал фон Вухерэр замовіў у яго яснаблакітны

мундзір на Божае Цела, але залаты каўнер яму муляў, дык прышла ягоная жонка, генэраліха, каровішча як Марыя Тэрэза, а стары Кафка, нэрвовы як кампазытар, хапіў яе і, цягаючы яе па вітальні, крычаў, калі гэта пасавала тысячам іншых, дык мусіць пасаваць і вашаму фраеру! таму во бачыце, я часта хаджу на могілкі, дзе маладыя людзі, замест каб працацаць, дрэмлюць сабе пад крыжамі, а я тут пры сваіх сямідзесяці гадах гарэзую з вамі як кайзэр з Шратавай, а яшчэ мяркую зрабіць вам чырвоныя лякаваныя чаравічкі, як для сястры доктара Карафіята, якая была прыгажуняй, толькі мела шкляное вока, ня надта прыемная справа, бо ня ведаеш, што яна з тым вокам счайпе, адзін шапачнік з Прасьцява мне распавядаў, што быў з такой адной у кіно, а яна раптам кашлянула і вока ў яе выпала, дык ў перапынку мусілі яго шукаць між крэсламі, а калі знайшлі, яна выцерла яго, прыгужніла павеку і шусь! маргнула раз-другі і ўсё на месцы, шавецтва гэта вам усё роўна што пякарства, якога вучыўся мой брат Адольф, гэта ўмелства саджаць далікатнае печыва ў печ, пяшчотна на лапаце, як быццам вы гулялі ў більяд, пры рагаліках на стале нельга сълініць пальцаў, калі б гэта ўбачыў кантралёр, дык зараз бы даў поўху, а калі пекар ідзе пасцаць, дык потым мусіць памыць рукі, тым часам як у шавецтве можна нават калупацца ў носе, а такі мясынік таксама мусіць зважаць на чысьціню, у нашым узводзе быў мясынік Коцурак Міласлаў, яму нарываў палец, дык ён яго забінтаваў, а калі рыхтаваў начынку для кілбасак, той бінт аб'ехаў і ўпаў у начынку, але ён меў надзею, што тая кілбаска зь бінтам дастанеца якому жаўнеру, дык не дурыў сабе галавы, аднак жа, панны, які сюрприз! тая кілбаска дасталася ягонаму штабс-лекару, ён бярэ сабе трэцюю кілбаску, раскройвае яе, а там бінт! званітаваў на месцы і адразу паслаў таго Коцурка Міласлава на фронт, але гэты мясынік замест каб палегчы, наадварот, адзначыўся і дастаў ордэны за мужнасць, нейкі час і я вазіў аднаму мясыніку звязаныя козы на тачцы, два казъляняткі скакалі вакол мяне, тая каза лізала мне рукі, і я сядзеў у полі на тачцы, казъляняткі лізалі мне рукі, а я плакаў, ну бо якая зь мясыніка роўня мне, прыхільніку эўрапейскага рэнэсансу, дык плюнуў я на шавецтва, бо ўвесь час маеце пры ім аддущаны страунік і баіцесь, каб не парэзацца нажом, вывучыўся на саладоўніка і пайшоў у вандроўку па Вугоршчыне, ах, у Шапроне ёсьць выдатны бровар, чырвоны будынак зь белай ablіцоўкай, зялёныя вокны як у Тыролі і ўсё выкладзенае кахлікамі, ля кожнага вакна жалезныя драбінкі, каб пажарнікі на выпадак пажару маглі па іх падыміцца ўгору і спускацца ўніз, як малпы ў Дрэздэне, а Будапешт гэта дзіва, адна вуліца белая з чырвонымі вокнамі, другая ўся зялёная з жоўтымі вокнамі, вуліцы блакітныя, залатыя і рабыя, а падчас вайны хлеб там быў белы як пірог, Горты, той адміral, загадаў пастралаць матросаў, якімі камандаваў Матаўшак, завязалі ім, няшчаснікам, вочы, бо гэта быў бунт або інакш *Mauterei*, на піва, панна, ячмень павінен быць нязмоклы і непраслы, трэба яго правеяць і найперш намачыць на верхнім ярусе ў летній вадзе, потым даць наніз на ток і

пералапаціць, значыць, перасыпаць драўлянай лапатай або інакш *Wohlgemut'*ам, потым ён сушыцца ў саладзільні, а вагонь ідзе пад сподам, далей солад падае ў барабаны і шчоткі, асобна падае квет, гэта паасткі, а асобна солад, тым кветам добра карміць валоў, солад бывае мюнхенскі для цёмнага піва і пльзэнскі для съветлага піва, солад вараць у варыльні некалькі гадзін, растаўкаюць яго на тры заторы, каб было больш *Zuckerstoff'*у, потым дадаюць хмелю, каб піва набрала горычы, потым выпускаць у брадзільню, у кадзі, і дадаюць піўныя дрожджы, звычайнае піва бродзіць месяц, ляжак, або вытрыманае піва, тры месяцы, добрая ў мяне памяць, праўда? мала ў каго на съвеце такая, ляжак прыпраўляюць да смаку, значыць, пакуль піва разыліоўць у гекталітры або ў кухлі, зьбіраюць у бляшанку тую гушчу, тыя дрожджы, і даліваюць патрошку ў кожную бочку, дзякуючы ім піва потым мае тую іскрынку, або гранат, мюнхенскае піва вылежваецца нават і паўгоду, а калі першы раз адшпунтоўваюць бочку, дык на гэта прыходзіць паглядзець і скаштаваць сам прэзыдэнт, адна швачка, на прозвішча Гулякава, калі я раіў ёй наконт палавой гігіёны, а потым вучыў, што найважнейшая справа запаўняць прагалы, гэта значыць, зрабіць нешта іншае, чымся было дагэтуль, дык тая швачка адразу захацела, каб я зь ёю пайшоў у лес і запоўніў ейны прагал, але я ёй сказаў, што гэта можа зрабіць кожны дурань, а вось штука ў тым, каб зрабіць тое, чаго яшчэ няма, жанкі як што дык адразу гатовыя, у рэстаране падчас гулянкі карчмар мне скардзіўся, што госьці съціраюць з тацы ягоныя рыскі, колькі выпілі кухляў, а была тады са мною адна прыгажуня, якая сказала, панове, я маю рыску, якая так лёгка не съціраеца, вядома, некоторыя гатункі піва ляжаць у смалаваных бочках і паўгоду, салодзенькі портэр з Пардубіцаў мае васямнаццаць градусаў, роўна столькі, колькі сёньня мае «Сэнатар» з Нусьляў, «Цмок» з Брна мае чатырнаццаць градусаў, роўна як «Спэцыял» з Браніцаў або «Крыстал» з Будзяёвіцаў, ах, панны, тыя п'янюшчыя гранаты, тыя горкія гатункі з Пльзня, «Кардынал» і салодкае піва «Ў Флекаў» або «Ў Тамаша», бяда якраз у тым, што прагрэс добры дзеля таго, каб людзі былі людзьмі, але што тычыцца хлеба, масла і піва, дык прагрэс горш заразы, тут трэба ўводзіць тэхніку халерна паволі, у старых броварах варылі піва ў медзі, пад катламі палілі смалякамі і полымя ішло праз тую медзь і карамэлізавала піва, вось жа памяць у мяне! ёсьць чаму радавацца, або хлеб, рабілі яго з жыта, якое ляжало ў клуні да лістапада, пакуль усё з тых каласкоў не перайшло ў зярніткі, і толькі тады яго абмалочвалі, вось быў хлеб! пахнуў за кілямэтар, калі пяклі гэты Божы дар, а чым быў чарсыцвейшы, тым лепши, таму кайзэр ахвотней ездзіў карэтай чымся аўтам і ахвотней піў віно, памёр зрэшты ў прыбіральні, але ён то ўмеў захапляцца эўрапейскім рэнэансам разам са Шратавай, я стаяў у Майдлінку на варце і бачыў кайзера, Шратава стаяла на драбіне і абрывала сылівы, а кайзэр як Гётэ зіркаў ёй пад спадніцу, калі трymаў драбіну дзеля ейнай бясьпекі, нават і Батыста прызнае, што зарукай шлюбнага шчасьця ёсьць

дароднае цела, кайзэр любіў хадзіць у кайзроку, такім жакеце, што выглядаў як цалкам закрыты фрак, такі ўжо быў шляхотны род, тая кайзэрава сям'я, але няшчасыці іх даймалі такія самыя, што і іншыя сем'і, сынок, каронны герцаг, мусіў ажаніцца з бэльгійскай прынцэсай Стэфаніяй, але насалоду меў зь цела Вэцэры, тае прыгажуні з вялізнымі грудзьмі й вачамі, ну і ўсё скончылася павальнай стралянінай, Даша, фэльчарка, якая ўвесь час мела прабелы ў палаўой гігіене, сказала мне, калі я распавядаў ёй пра трагедыю ў кайзэраўскай сям'і, авохці! калі б мы былі муж і жонка, а вы хадзілі б да іншае, дык я вас таксама застрэліла б, так мне сказала, таму што ў съвеце пануе трагедыя і раманісты ўвесь час маюць пра што пісаць, іду я аднаго разу каля чыгункі, а тут едзе чыгуначнік на ровары, саскоквае зь яго і кажа мне, Ярыку, скажы папраўдзе, быў учора той гол ці не было? а я яму кажу, не было, і той чыгуначнік паехаў далей на адным понажы і пакуль перакінуць ногу, аглядаўся і крычаў, дзякую, прауда пераможа, моцны харктар у цябе! так крычаў, бо шмат хто блытаў мяне з футбольнымі судзьдзямі або й фільмовымі акторамі, хоць я й ніколі ў футбол не гуляў, хіба што дзеля жарту, Моцарт і Гётэ, яны таксама ў футбол не гулялі, і кайзэр не, яму цікавей было паехаць у Ішль і ганяцца за сарнамі, хадзіў ён у такіх нагавіцах, як дзецы, нагавіцах з пад'ёмным мастом, любіў людзей і еў съвініну, за ўсё сваё панаваныне зрабіў толькі адну грашовую рэформу і загадаў павесіць Шлосарка і Гуга Шэнка, а маёй маме падараў дваццаць пяць залатых, бо калі мама мясіла капусту, то мела на нагах белыя шкарпэцкі, якраз тады былі манэўры, якімі кіраваў кайзэраў дзядзька Альбрэхт, той, што вышчараў зубы і кватараўваў з кайзэрам у аднаго такога Коларжа, якога за гэтую кватэру кайзэр потым павысіў у шляхецкі стан, а той барон Коларж за гэтае павышэнье паставіў перад сваім домам помнік, я ехаў з мамай па карчы, жаўнеры вялі коні і елі кансэрвы, а мы наладавалі дзіве тачкі дроў і яшчэ паехалі па дзіве плахты травы для нашай каровы, было гэта гадкае падла, але мела пятнаццаць цялят, уся вуліца хадзіла да нас па малако, а калі тая карова памерла, уся вуліца плакала, але засталося ад яе цялятка, мы ўзялі яго ў съвятліцу і пайлі з пляшкі, дык кожнага ранку цялятка прыходзіла і лізала нас, а мой брат Адольф казаў, што яно прыходзіць нас пагаліць, а калі з таго цяляці вырасла карова, гаспадар Зпурны сказаў, што так прыгожай жывёліны ён яшчэ ня бачыў, толькі што тая карова не магла глядзець ні на цягнік, ні на ровар, таму мы чаплялі ёй навочнікі, Царква тысячу гадоў змагалася з чэскім народам, каб заглушиць у ім жарсыці, але як тут ёй даць рады цэламу народу, той робіць хутчэй паводле кніжкі спадара Батысты пра зарукі шлюбнага шчасыця, як толькі мужык убачыць прыглядную бабу, дык адразу мурашкі йдуць па ім і такі мужык адразу пачынае мазгаваць, як яе завалачы ў пасыцель, гэта, як кажа паэт Бонды, прага зъмяніць жаночую позу з вэртыкальнай на гарызантальную, і ён, хоць і паэт, з тae гарызантальнае позы мае цяперака двое дзяцей, якіх мусіць няўпынна вазіць з сабою ў возіку,

мая мама была съятая жанчына, выхоўвала нас сама, у тыя часы яна была ўдарніцай па ўборцы буракоў, калі выпала суша, палівала іх з ручайка, буракі ў яе былі як цэбры, але ніхто ня мог парашыцца з Ганакамі, гэтая мярзотнікі выходзілі задам, калі акучвалі буракі, каб не пакінуць на полі ні съледу, а яшчэ майстрам высокіх ураджаяў быў Мытны, што служыў капралам ва ўланах, з барадою як у прарока Ільі, летам засоўваў тое валосьце сабе ў нагавіцы, а зімою насіў як шалік, шчыраваў чалавек, увесь час сядзеў у лесе, а потым толькі памоліцца і зноў бяжыць за бабамі ў поле, ганяўся і за каровамі, бабаў падганяў добрым прыкладам і пугай, з такога спадар презыдэнт і сёньня меў бы карысьць, калі б іх было тысяч зь дзвесяцце, пры гаспадарцы ён меў карчму, але ягоная жонка замест наліваць гасыцям, налівала сабе, дык ён, як што быў выхаваны па-каталіцку, біў яе і біў, пакуль не дабіў, паводле Старога Запавету коні і каровы ў яго былі начышчаныя да бліску, да таго куфэрак грошай і кніжачкі ў ашчаднай касе, адна баба на прозвішча Шумпліца, каб не насіць выаранай бульбы, засыпала яе босай нагою, але стары Мытны гэта ўбачыў і адсыцьбаў яе пугаю, ажно яна абамлела, вечарам ён папраўляў мутрахлясты абутик і чытаў асьветніцкую кніжку, пакуль сеяць, адмочваў пшаніцу ў сінім купарвасе, любіў калоць парасятаў і да юшкі дадаваў пернасьці ажно аднекуль з Афрыкі, яванская карыца, панны, лепшая за цэйлёнскую, такая лагодная карыца добрая для гарачага віна і піражкоў з павідлам, але ўсё-ткі ў Аўстрыйлю людзі былі страшэнна адсталыя, адзін мужычок матычыў поле і адматычыў сабе палец, бо думаў, што гэта вусень, настаўнік Латал лупцаваў вучняў і біў іх галавою аб дошку, бо вучні кепска навучаліся рысавальнай геамэтрыі, а пробашч Зборжыл хапаў хлопцаў за карак і трос іх як трусоў, бо не маглі зразумець, што ласка ёсьць божай натурай і звышнатуральны заслугай, таму наш пробашч мусіў няўпынна маліцца, каб ня быць такім злосным, бо здаралася яму часам адставіць келіх і заляпіць поўху міністрantu, а потым далей службыць імшу, такая была тая аўстрыйская дысцыпліна, якая мела слабасць да парадаў і колераў, арцыбіскуп насіў фіялетавы капялюш і фіялетавую сутану, генэрал Лукас меў залаты каўнер і тры зоркі на падкладцы з чырвонага шоўку, адзін салдат ужо тады сказаў: насраць на вайну! і зараз завіс на дрэве зь перабітымі нагамі, Сына Чалавечага прадалі за трыццаць срэбнікаў, а султан купляў прыгажуняў за сто тысяч і больш, цела Свяятога Пятра павесілі на крыжы галавою ўніз, а папа, ягоны наступнік, сёньня шпацыруе па Лятэране і Ватыкане, абходзіць тысячи пакояў, ажно яму паставілі турыстычныя паказынікі, каб не заблудзіўся, з кардыналамі ён размаўляе настолькі пра дзейную любоў да блізкага, колькі пра валюты і каталіцкія базы, гэта, скажу вам, панны, ёсьць тыя ваконцы на съвет, тыя голы, пункты і сэкунды, нябожчык Штраўс трymаўся прынцыпу, каб съветам кіравалі файныя мэлёдыі, каб улагодзіліся пачуцьці, той эўрапейскі рэнэсанс, за які змагаліся Тэмістокл і Мільтыяд, Сакрат, Гётэ і Моцарцік, каб

не гаварыць, калі нам якая прыгажуня абрыдла, панна, пацалуй мяне ў ногу і *adieu*, тое ўлагоджванье палягае на tym, каб напісаць музыку або вершык на развітанье і паслаць з букетам ружаў, паслья, панны, рамантычнаму чалавеку і сны съняцца лагаднейшыя, мець дрыст у съне значыць бываць у съвецкай кампаніі, жонку пры съмерці бачыць у съне значыць, як знарок, спаўненые самых запаветных мараў, у нас адзін пячніцкі чаляднік расплакаўся, калі прывучвалі яго да забавы зь дзеўкай на більядзе, іншым разам дзеўкі з бару выдатна дапамаглі, быў такі адзін слабы на разум і калі на яго гэта находзіла, ён крычаў, мама, мама, паглядзі, што мне зрабілася! дык мама хапала сто кронаў і бегла па красуню з бару, але ейны сынок падаў з тae красуні і мама яму ў tym пасабляла, каб на нейкі час займець перадышку, пакуль ейны бедны сынок зноў не пачне крычаць, мама, мама, паглядзі, што мне зрабілася! але я заўсёды трymаў форму як Конар Толнэс, вось гэтымі чарадзейнымі ручкамі я рабіў кантэскі, чаравічкі для прынцэсаў, акторак і лепшых красуняў, драўляны абцасік, прыбіты масянжовымі штыфцікамі, работа чыстая і міная Богу, срэбнае шаўро і жоўтае шаўро, і канарэечнае, а каб падноскі былі белыя, я купляў тумідрabant, так што за Аўстрый шавецтва было работай хутчэй хімічнай, чымся рамяством, сёньня гэта йдзе на канвэеры, хоць і быў я ўсяго шавец, але насіў манокль і кіёк з срэбнай галушкай, было гэта таму, што тады кожны хацеў выглядаць як кампазытар або паэт, а сёньня наадварот, кожны пісьменнік фатаграфуецца як галадранец, аднаго разу, панна, я бачыў амэрыканскага пісьменніка, ну нешта жахлівае, той сам тып што й граф Зэлікоўскі, вядомы сваёй грубасыцю, а той мастак, што малюваў тую галубіцу, на фатаграфіі выглядае як жабрак з Марыяцэлу, сёньня мастакі зачэсваюцца данізу, як за Аўстрый дажывотнікі або дахадзягі ў прытулках ці шпіталях, а вось за аўстрыйскім часам, калі хто закончыў двухклясовую школу, даваў сабе завіваць валасы і хадзіў зачасаны як паненка, каб дзяўчаты думалі, што ён піша вершы, а калі хто за Аўстрый меў трэх клясы гімназіі, дык не выходзіў зачаста на сонца, tym часам як сёньня загараюць нават презыдэнты, за Аўстрый дык і работнікі фатаграфаваліся з локцем лёгка ўсьпертым на столік і позіркам скіраваным у далячынъ, як Эдысан, а сёньня фатаграфуюцца нават як колюць дровы, вось так, у той час ужывалі шмат бадану, прыправы з кітайскага дрэва, знакамітай для лікёраў і печыва, ах, тыя даунія часы мелі слабасыць да жабракоў, але з другога боку і да парадаў, вугорская мука была пад колер пяску, а на мяжах пазначалі яе трима чырвонымі сэрцамі, амэрыканская двойка мела на мяжах трэ скрыжаваныя каласкі і канадыйца з касою, эрцгерцаг Ойтген, камандзір дойчмайстраў і кавалер Апостальскага Ордэну, найбольшая жывёліна ў сям'і Габсбургаў, меў два мэтры дваццаць цэнтымэтраў росту, так што калі ягоны ад'ютант падаваў яму плашч, дык валок яго па зямлі, калі стары Груleshак латаў у нас мяхі, ён чытаў за работай любоўны раман, а ксёндз Зборжыл чытаў з амбону пастырскае пасланье аб чытаньні немаральных кніжак і

часопісаў, а стары Грэпл, той што вазіў радно ў Оламоўц, ставіў ногі ў халодную воду, каб не заснуць, бо ня меў будзільніка, зімою хадзіў у лес вазіць дровы і цягаў тыя ланцугі на плячы як сам чорт, а сваю жонку часта тоўк галавою аб бэльку, каб паправілася, так што яна доўга малілася па начах, каб Госпад Бог яе выслухаў і каб прываліў яго фурай з калодамі, таму й паэт Бонды мне казаў, што сапраўдная паэзія павінна раніць, як быцам вы забыліся лязо ў насоўцы і, сморкаючы ў яе, парэзалі нос, таму акуратныя кніжкі пішуцца не дзеля таго, каб чытач лепш заснуў, але каб выскачыў з пасыцелі і так як стаіць, у адных сподніках, пабег да спадара пісьменьніка і надаваў яму па пысе, было гэта таму, што за Аўстрыі муж адказваў за душу свае жонкі непасрэдна перад Богам, і так прыкладам Тонік Воплетал, той, што ўсадзіў нож Фэрдзюшку ў галаву, калі сварыліся, хто трапіць у неба, а хто не, дык ён казаў сваёй жонцы, ты перад алтаром прысягала слухацца мяне і тут жа лясь ёй па мордзе як задатак на будучыню, у майго майстра быў добрых харектар, але затое ён любіў выпіць, калі меў за што, адну кварту гарэлкі перад абедам, другую пасыля абеду, і яшчэ адну нанаоч, сёння людзі з глузду зъехалі б або зрабілі б рэвалюцыю, калі б мусілі працаваць да поўначы як за Аўстрыі, дык той мой майстар гаварыў увечары, а каб цябе халера, курва кручаная, ты чаго мне забараняеш? я ж табе не выгаворваю, калі ты смаліш піпку з драгунам! і лясь бабу капылом, за Аўстрыі людзі мелі досыць часу на глупствы, мой тата стрэў такога разумніка як і сам, Траўнічка, і яны адразу купілі сабе літар жытнёўкі ў Фідлераў, у той час налівалі гарэлку ў такі чацьвяртак, што выглядаў як шкло ад газоўкі, значыць, мой тата сядзеў з Траўнічкам на могілковым муры, а як што былі начытаўшыся Гаўлічка і «Сьветагляду», міжнароднае становішча так іх засмучала, што не пайшлі на працу і вялі падрыўныя гутаркі пра сацыяльную несправядлівасць, а калі ўжо набраліся, заспявалі песнью «Калі я ішоў лясной съязжынай у гаёк», ксёндз выбег з касыцёла, з сурвэткай як кельнэр, і крычыць, а каб цябе трасца, Траўнічак, што гэта за фокусы замінаюць мне падчас багаслужбы? ідзі ў лес, або аддам цябе пад арышт, але тата з Траўнічкам сыпявалі далей, і тут ужо бяжыць жандар з плюмажам, каб іменем закону яны разыйшліся, дык пайшлі, а тата, каб ад яго ня несла гарай, купіў сабе жавальнай табакі, але як ужо быў добра налізаўшыся, мама ўзяла пута і адлупіла яго, бо калі хто хоча напіцца, дык павінен мець рэсурсы, інакш шал кінецца ў галаву, Лёйза Таваркаў звар'яцеў ад бруку на пляцы, а яшчэ можа й таму, што ягоны сын рабіў дзяўчатам дзееці на спробу, дык той Лёйза Таваркаў тоўк галавою ў мур і падсыпевав, «Дзеля Бога, Язэпе, дзеля Бога, Язэпе...», а калі шал увайшоў у рытм, дык сыпявав «Усе чэрці на свабодзе, усе чэрці пад замком», людзі глядзелі на яго нейкі час, а потым адправілі ў вар'ятнію, ён наогул быў добрым чалавекам, засядаў з Бэхінам у ратушы і быў начальнікам Сокала, адно той брук яму даўся ў мазгі, а можа і ягоная дачушка, якая аднаму хлопцу дала найпрыгажэйшы доказ каханья, які не застаўся без наступстваў,

так што яна стрэльнула сабе ў лоб з рэвальверу, што вісеў у іх на съязне, так што бачыце, панны, людзі і надалей несьвядомыя і схільныя да трагедыі, заўсёды калі хто кажа праўду, выглядае як хлус, а як было насамрэч, адкрываеца заўсёды запозна, адна красуня, якая мела Пэцінгей, вышла замуж за багатыра, бо якраз прачытала «Уладальнікаў гуты», але да яе хадзіў сълесараў сын, а ейны муж вярнуўся нечакана і засыпеў іх у ваньне і так урэзаў таму сълесараваму сыну, што той ажно аглух, таму Батыста ў сваім творы аб палавой гігіене перасыцерагае мужчын, каб занадта не аддаваліся сваёй жарсыці, сама больш троны разы папалудні, а каталікам чатыры разы папалудні, каб потым ня мелі грэшных думак, бо інакш можна прыйсьці да сумных наступстваў, гэта ўваходзіць у кроў і да гэтага маюць нахіл султаны, якія потым надрываюцца, калі-нікалі нават папы і каралі ня мелі ў тым шчасція, а потым ужо запозна, дзяржава стаіць дагары нагамі празь нейкую модную красуню, таму што розум заўсёды прыходзіць запозна, мама мяне перасыцерагала, вядома, да жанчын трэба падступацца з пачуццем, значыць, трэба хлусіць, што там вясельле, забава, увесь той гармідар, гэта заўсёды пасыпаем, але на ўсё жыцьцё? адзін мясьнік мне сказаў, што ажаніцца гэта як усё жыцьцё несыці каровіну скуро па тонкім лёдзе, ёсьць выпадкі, калі жонка кажа да мужа, бацька, цябе варты было б добра чахнуць матычкай, а ён яе прабірае, матуля, жлукта ты пузатая, як вазьму качаргу і як таргану цябе за пысу, дык вось, панна, ідэалы хістаюцца, нават Гётэ гэтага не даказаў, а што ўжо казаць пра Моцарціка, гэта люба, калі двое спатыкаюцца, спачатку хапаюцца за рукі, а потым за што толькі можна схапіцца, але гэтыя рэчы галоўным чынам узбуджаюць народы апранутыя, народы голыя менш распусныя, а прытым менш у іх кішэнных крадзяжоў, ксёндз можа сабе мяціць языком колькі хоча, Карл Чацьверты памяняў чатыры красуні, а калі б не памёр ад запалення лёгкіх, пэўна меў бы ахвоту і на пятую, такі зь яго быў спэцыяліст па жанчынах, трэба ведаць, калі ёсьць сапраўдная жарсыць, а калі толькі прыхамаць, як гэта апісвае ў сваім творы Батыста, што адна жанчына мела дваццаць два дзіцяці, а іншая аніводнага, хоць бы й комін ад бровара на яе зваліўся, такі мужчына мусіць мець не абы які ворган, нават у соньніку, панны, знайдзецце, што вялікі ворган у снах бачыць значыць дастойнасць, як той Шоўпал у нас, абое пілі і цягаліся за чубы на лесьвіцы, але калі выйшлі на вуліцу, праста шляхта! а дома ён увесь час да яе, дыхні, ад цябе нясе гарэлкай! а яна стае на калені і божкаеца, я зъела толькі адну шакалядку з ромам, а ён ёй дае поўху, сёньня людзям жывеца куды лепиш, але ў гэтай дзялянцы ўсё засталося па-старому, раз ён дастае шалу, другі раз яна, за вакзалам жыў Каўра, які ўнахы краў, а днём шаўцаваў, а жонка ў яго была немка, і таму што яна красыці ня ўмела ні трохі, ён узяў і павесіўся ад сораму на бэльцы, або той Хыціл! яна, ягоная жонка, хадзіла па дамах і прадавала кашулі, а прытым крала, ну і раз яе прывялі жандары, дык яму таксама не засталося нічога як толькі павесіцца ад сораму, той фарсун Корац,

службовец у касе хворых, меў сына студэнта ў Оламоўцу, аднойчы прыходзіць доктар Карафіят на кантроль і кажа, спадар Корац, людзі скардзяцца, што не атрымліваюць дапамогі па хваробе, што гэта за парадкі? тады Корац раскалоўся і прызнаўся, што тыя грошы пасылаў для сынка ў вышэйшай школе, а доктар сказаў, што яму да гэтага няма ніякай справы, дык Корац узяў касу і быццам ахвярнае ягня старой Аўстрый выпіў літар рому за клуняй і падрэзаў сабе глотку, сёньня ўсё навыварат, дзеци вучачца задарма, а бацькі ледзь сабе глотак не пападрэзываюць, бо ў дзяцей больш грошай чымся ў іх, вось маецце, за Аўстрый ў ялавічным булёне не магло бракаваць шафрану, такой знакамітай прыправы з Малой Азіі, а мой стрыечны брат, вось гэта выпадак! быў з блізьнят і ахрысьцілі яго Вінцакам, а таго другога блізьнюка ахрысьцілі Людвічкам, а калі ім было па годзіку, мамуля купала іх у начоўках і на хвілінку адбегла да суседкі, калі вярнулася праз паўгадзінкі, адно з дваіх утапілася, а як што тыя двайняты былі падобныя, дык ня ведалі, каторы зь іх утапіўся, Людвічак ці Вінцак? кінулі манэту, арол быў Людвічак, а рэшка Вінцак, выпала, што утапіўся Людвічак, але мой стрыечны брат Вінцак, калі вырас, пачаў сабе ламаць галаву, ён быў беспрацоўны, дык меў даволі часу, хто насамрэч утапіўся, ці абы на съвеце не жыве Людвічак, а ён, Вінцак, ці не утапіўся? і пачаў піць, потым хадзіў каля вады і шмат купаўся ў рэчцы, потым і ў лазні, хіба хацеў спраўдзіць, бо наканец утапіўся, каб упэўніцца, ці не утапіўся тады ў начоўках, было яшчэ й такое, што за Аўстрый людзі шукалі працы, а сёньня праца шукае людзей, так што яны ня маюць зашмат часу на глупствы, пацьвердзіў мне гэта і паэт Бонды, калі прывёз у гасподу двое сваіх дзяцей у возіку, ужо Сакрат, кажа Бонды, съцьвердзіў, што курвельства ёсьць заняткам людзей бязь іншага занятку, Тонік з кавярні даў нам кілбасы, каб мы патаўклі яму каменьне, дык таўчэм і таўчэм, а тут насоўваецца хмара, пацымнела як на пагібель, загрымеў гром і бліснула маланка, мы мусілі схавацца ў рове, а тут раптам зноў ясна, вяртаемся вечарам дахаты, а мама кажа, ведаецце, дзеци, што сталася? Карасак павесіўся якраз у tym лесе, дзе вы таўклі каменьне, таму што ягоная баба бегала за іншымі, я, панны, быў асьцярожны, там дзе я шаўцаваў, мелі дачку Маржэну, пузя як бубен, грудзі як у Марыі Тэрэзы, а азадак як сьвіронак або студня, кажуць мне раз, сёньня ў нас заначуеш, паслалі мне каля пліты, а над раньнем тая Маржэнна мацнула мяне за твар і паклала мне на грудзях тыя свае цыцкі, а я кумільгам адтуль, таму што ўжо тады быў далікатны як саксонскі курфюрст, і рассадзіў сабе галаву аб пліту, адмочваю тую рану ў вядры, а цэлая сям'я выскачыла з пасыцелі і цешыцца, маўляў, будзем гуляць вясельле, але я ня даўся, сказаў як Гётэ, што я слабы ў грудзях і хутчэй схільны да вершаў, дык яны таго зълякаліся, Маржэнна потым купіла мне гальштук і нікељаваны пярсыцёнак, але я ўжо прачытаў твор спадара Батысты пра зарукі шлюбнага шчасця, дык прыкінуўся, што цікаўлюся музыкай, а яе ўзяў нехта Етрудка, нажылі разам бяду і шасьцёра

дзяцей, той Етрудка ўвесь час хадзіў набраны, хапала, каб толькі перад Маржэнай чыхнуў, а яна ўжо была пры надзеі, палова тых дзяцей звар'яцела, а другая палова, калі гэта даразумела, павесілася, і як тут верыць сонніку Анны Новакавай, нованараджанае дзіцятка пеставаць значыць радасыць! хіба адно стараста можа сабе нарабіць столькі дзяцей, але калі дзецы плачуць, дык ніякая гэта ня радасыць, старая Аўстрый любавалася вайсковымі парадамі, але з другога боку, калі вы йшлі на шпацыр, дык штохвілі зачапляліся за выцягнутыя куксы жабракоў, і замест таго, каб заглядацца на нейкую дзявочую цыцачку, я мусіў літавацца над тымі няшчаснымі, раз іду сам адзін, а тут красуня, жыдоўка, нос крукам як чапяла, сядзіць на мяжы і выглядае першай суботній зоркі, ня мела на сабе майтак, дык я адным вокам зірк туды, куды любіў паглядзець Гётэ, пакуль пачне пісаць вершык, загаварыў зь ёю і пачалі паміж намі ткацца даверлівия адносіны, яна мне распавяла, што ўмее ездзіць на ровары бяз рук, на той час гэта была рэвалюцыя, а я ёй распавёў пра аднаго жандара, які недзе вынайшаў пастанову аб грамадзкой гігіене і паводле тae пастановы хадзіў асабіста мыць маладых цыганак да пятнаццаці гадоў, старыя цыганы павінны былі грэць ваду і потым ісьці преч, жандар зынімаў уніформу і закасваў рукавы, а ягоны начальнік падглядваў праз дзірку ад ключа, як выконваецца тая пастанова аб гігіене, а потым паставіў таго жандара перад судом і сам хадзіў абмываць тых маладых цыганак, а старыя цыганкі зьдзіўляліся, чаму ён ня мые і іх? тая жыдоўка, што сядзела на мяжы і чакала першай суботній зоркі, пачырванела і шапнула мне, што яна таксама не занадта каб чыстая, і я на той мяжы адчуваў сябе зноў пераможцам, іншым разам я хадзіў з дачкою махляра, мала хто мог вадзіць зь ёю знаёмства, мы гулялі разам у дыябалё і калі яна нахілялася, я заглядваў ёй у дэкалльтэ, называлася гэтае махляровае дзіцятка Галенкай, мела такія гожкі цыцачкі, што доўга яшчэ згадваючы іх я зліваўся і рабіў правапісныя памылкі, такім чынам я захаваў тую самую ілюзію, што й Госпад Хрыстос, хадзіць з прыгожымі дзеўкамі, але не прыпускаць іх заблізка да сябе і быць вольным, як быў доктар Карафіят, які дрыжаў ад страху, каб ня стрэць бабы ў кашулі нават у сyne, гэта зваліла б з ног нават і пісьменніка, а тыя ж прывыклі бачыць і не такія рэчы, бацька тae махляровае дачкі мяне цягнуў на службу, але я ведаў, што ў яго два сыны, фарсуны з маноклямі, адзін сынок украў гроши з касы і згодна з модай таго часу застрэліўся з браўнінга, з браўнінга страліліся толькі члены кайзэравай сям'і, а жонка таго другога сынка, Ніна, вялізная і гладкая як аксаміт, любіла папіваць лікёры і калі цягнула ваду са студні, закруцілася ёй у галаве і яна туды палящела, знайшлі яе праз тыдзень, бо думалі, як гэта тады было ў звычцы, што яе выкрай нейкі студэнт, а яна ўжо была набрынялая і агідная, ах, Святая Багародзіца, гэтае жыцьцё ўсё роўна чортаўскі прыгожае! я не хацеў ісьці ў прымы ў іхнью сям'ю, бо ейны дзядзька быў закаранелы рэлігійны фанатык, багамольнік нашых гор, які цалаваў зямлю і валіў платы вакол дамоў, бо калі, маўляў, на

небе няма платоў, дык і на зямлі іх не павінна быць, ужо ў tym часе ён быў першапраходцам у заворваныні межаў між людзьмі, няўпынна ставаў на калені на пляцы і крычаў, што платы між людзьмі зьнясе любоў, аднак людзі меркавалі інакш, таму адразу йшлі дахаты і лягалі з жанкамі на канапе, дык той дзядзька ўрэшце павесіўся на могілках на крыжы над магілай свае маці і ксёндз сварыўся, што яшчэ раз мусіць асьвячаць могілкі, я дзівіўся, як у сонніку Анны Новакавай мог зъявіцца сказ, у сyne ў царкве быць павешаным, хутка станесься саноўнікам Царквы, бо самагубца мае быць параваны ўначы, у поўнай цішыні і ў асабліва далёкім месцы, або той натарыюсаў штабс-лекар, ягоная жонка была чысты скарб, той самы мадэль, што і вы, панны, калі прыходзіла да нас па малако, казала мне, ці вы не зайшлі б на хвілінку да нас, выглядаеце як нябожчык Штраус у маладых гадах, яе маці паходзіла з замку за Пршэмиславіцамі, замак называўся Глохаў і належаў Бончэр, а яе бацька, таксама натарыюс, ездзіў чатырма белымі жарабцамі, а шэсцьць стракатых догаў beglі з высалапленымі языкамі за павозкай, сын меў сурдut блакітны як неба, чорныя нагавіцы з чырвонымі лямпасамі, якое яшчэ войска пакажа такую красу для вачэй, сёньня жаўнеры ходзяць як парабкі, а тады кожны жаўнер быў съціснуты ў поясе як паненка, а калі прыяжджаў у водпук, дык дзеўкі сікалі ў майткі, бо жаўнеры наслі гарсэты, а такі штабс-лекар меў два рады гузікаў і залаты каўнер, нібыта з чистага золата, каўнер з шаўковай падкладкай наўкруг, генэрал-лекар меў зъмейку на каўніры цэлым у золаце, ну, нешта цудоўнае, адно прырода, калі хоча пахваліцца, што нешта дакажа, стварае дзеля канкурэнцыі такога зімародка або папугу, толькі што Аўстрыя апрача гэтага параду і жабракоў мела яшчэ дысцыпліну, якая часта даводзіла жаўнераў да роспачы, таму што зь іх зъдзекваліся і білі, тыя арышты, аковы, канцэнтрацыйны лягер, але той натарыюсавы штабс-лекар быў фанабэрыйсты як пава, у войска йшоў як красуня на шпацыр, а сталася яму такая бяда, што адзін жаўнер забіў другога і ўкраў у яго грошы, якія маці прыслала яму ў войска, а той забойца наліў забітаму ў рот гарэлкі, а штабс-лекар яшчэ таго няшчасніка таўхаў нагою, бо думаў, што ён напіўся на службе, але адзін спрытнюк убачыў гэта і данёс, дык штабс-лекара замкнулі і ён павесіўся на ручніку ў каталажцы, а калі яго хавалі дома, дык маці так рыдала, што ледзь касыцёл не разваліўся, заплаціла каму трэба, то й паравалі яго на могілках, хоць павінны былі параваць уначы, у асабліва глухім месцы і бяз розгаласу, так яно бывае, панны, на фронце вас паравалі б невядома дзе, усё роўна як бы згубілі хустачку, Анна Новакава ў сваім сонніку піша, адпіваць нябожчыка гэта на шлюб, а сыніца вар'ятню, вялікага шчасця чакай! во што прыдарылася начальніку станцыі ў нас, які гадаваў індыкі і дрыжэў, каб яму дзяжурны добра пераводзіў стрэлкі, калі йшоў хуткі цягнік, таму хадзіў сам кантроліваць, а хуткі яму ўехаў у тыя індыкі, гэта было відовішча, такі хуткі цягнік за сабою паперыны й галінкі, калі імчыць, дык пацягнуў і пер'е індыкаў ды іхнія ашмёткі, на дзяжурнага на

наступнай станцыі ўпалі тры съягнякі, на начальніка яшчэ наступнай станцыі пасыпалася пер'е нібыта зь якой пярыны, хуткі цягнік гэта ня жарты, калі праяжджае праз станцыю, начальніку зь Лібіцы скразьняк за цягніком вырваў з рук павышэнье і начальнік ня мог адзець новы мундзір, пакуль праз два тыдні не знайшлі тое павышэнье пяць станцый далей, адна жанчына йшла па шпалах, каб хутчэй зайсьці дахаты, несла съвіную юшку і разъехаў яе цягнік, махам выцягнуў зь юшкі крупы і апрыскаў імі дзяжурнага на суседній станцыі, на чыгунцы ёсьць людзі, абходчыкі, якія апускаюць шлягбаўмы, вакол іхных дамкоў адно голае поле, ноччу ніхто іх ня бачыць, але яны ўсё роўна ваксуюць боты і выбіваюць мундзіры, а потым стаяць ля апушчаных шлягбаўмаў і казыраюць, цягнік пралятаеміма іх уначы, пыліць на іх і пырскае, ніхто тых абходчыкаў ня бачыць, але яны стаяць на зважай і казыраюць начному хуткаму цягніку, такія во людзі засталіся ад колішніх Аўстрыі, таму Лукас з гарнізон-інспэкцыёну ня біў і не караў, затое Зэлікоўскі быў съвіньня, малашці жаўнеру і загадваў іх прывязваць да дрэва, перш за ўсё капралаў, каб ведалі, як яно мае выглядаць, калі ён едзе на кані, і войска павінна было расцягнуцца ў швармлінію або віклітэлінію і зараз потым падвойную тупльшварм і допльрай, і паставіцца чатырохкунтнікам, і раптам рассыпацца, як бы хто стрэліў у вераб'інную чараду, каб зноў самкнуць шыхт, камарад пры камарадзе, а калі генэрал падыме шаблю вастрыём угору, капралы павінны ведаць, што гэта значыць, бо ж генэрал ня будзе крычаць да шаснаццаці ротаў войска, так як і дырыгент ня будзе крычаць на музыкантаў, ты ёлупні! ня бачыш там тae фэрматы? ён жа мае палачку не дзеля таго, каб съвінцуць каму па вушах, але каб дырыгаваць, падаваць знакі, такі маршал, зразумела, мусіць клапаціцца, каб выйграць бітву і каб не загінула зашмат людзей, мяне рабілі фрайтэрам, але я не схацеў, бо тады без упыну пасылаюць чалавека на варту або на патрулі і ўсё высылаюць у вайсковае вучылішча, на ўскраіне лесу паручнікі ўсё крэсьляць на дошцы і крычаць, падафіцеры *zu mir!* а як хто хоча пасцаць, дык мусіць прасіцца, потым едзеце на фронт і ўздоўж шашы пачынаюць зъяўляцца беспамылковыя знакі, амуніцыя, гарматы і параненія, адзін жаўнер дастаў ад вады срачкі або дыярэі, добрая ў мяне памяць, панны, што? і той жаўнер сядзеў у рове з папругай на карку, а тут генэрал Зэлікоўскі саскочыў з каня і верашчыць, што гэта за войска такое засранае! і як вытне таго ваяку шабляй па съпіне, а потым перада мною зъявіўся фронт, тая сумятня, дзе адзін аднаго пыраў штыхом праз памылку, сълепату або слабату, каб толькі далей наперад і наперад, каб вораг не пасыпеў акапацца, нэрвовыя афіцэры, швадроны залітыя крывёю разам з коњмі, ўсё палала, дрэвы лёталі ў паветры, санітары адвозілі параненых на павозках кудысьці ў лес, але дзяўчатам нельга было на фронце, яны заставаліся ў Пярэмышлі і Кракаве, паҳаваныя па публічных дамах, там у дзьвярах ёсьць вакенцы, я калісьці зазірнуў, адна зь іх адчыніла і пытаецца, ну што, ваяка? некаторыя за гэта хацелі толькі хлеба, паручнік Гаворка раіў нам,

каб мы лепш заляцаліся да паннаў з прыватных дамоў, такой хопіць қупіць цукеркаў, а каханье як дрот, іду я раз з настаўнікамай дачушкай, а яна мне кажа, што хацела б за гэта булачку або абаранак, а я кажу, што нічога ня маю, адно гэты жаўнерскі хлеб, а яна пацалавала мяне ў руку, а я ёй распавёў за гэта, як аднойчы вартаваў у Спліце стары вагон, поўны экразыту, таго, што падрывае масты, і што той экразыт выглядае як лепішча на мухі або як парашок з аптэкі, потым я ёй чытаў з соньніку, што з паненкай у съне балакаць значыць рызыкоўную спэкуляцыю, а з жанчынай унаучы жартаваць, ня дай зьвесыці сябе падманлівай размовай, а ўрэшце я сказаў той настаўнікамай дачушцы, што *паненка ладне выглёнда*, а яна мне, што *пан тэж*, і зычыла мне, каб ужо хутчэй было перамір'е, а як што я заўсёды быў гжэчны кавалер, пісалі мне найпрыгажэйшыя жанчыны Эўропы, у Цыгенгальсе я схіліў да сябе сэрцайка дачкі аднаго фабрыканта, яна мела на сабе жоўтую бялізну і сінюю сукенку, я катаў яе лодкай па лясной азярыне і съпяваў *Mein Herz ist ein Bienenhau*, а потым лодка пачала тонуць, дык я выратаваў паненку, бо там было мала вады, яна называлася Анна Герынг і слала мне ружовыя лісты, цэлае мястечка ня спала ад цікаўнасьці, з кім я перапісваюся, аднаго разу яна мне прыслала парфуму «Маёвы чар», яна пахла як ландыш, а я, каб пазбавіцца ад вайсковай службы, курыў вірджынскія цыгары, мочаныя ў шафране, трэба было халерна зважаць, каб ня мець пажоўкльых пальцаў, дык я абкусваў іх да крыві, гэта ўсё роўна што абылгаць прыгожую жанчыну, абдурыць словам, нават нябожчык стараста, які прыйшоў у бар скантраліваць, ці ў баравых прыгажуняў спраўныя лыткі, нават той стараста прызнаў, ну ясна, за гроши дык абы дурань зможа, але так як вы, задарма, гэта геройскі подзвіг! і я зноў перамог, таму што я браўся за справу такой самай тэхнікай, што й афіцэры, хлопцы, казаў паручнік Гаворка, з такай трэба далікатненъка, як быццам вы гаstryлі аловак, гэтак на жанчын лепш дзейнічае, чымсьці калі б вы на іх выцяглі штых, дык і я зашмат не гаварыў, больш назіраў, якія ў дзяўчыны злачынныя схільнасьці, чакаючы, пакуль сама ня выгаварыцца, што любіць цыгарэты і віно, а я ёй тады казаў, што я не! а што вы любіце? пыталася яна, а я адказваў, панна, я аматар прыгожых паненак, а яна заяўляла, дык з вас неблагая съвіньня, і кідала ў мяне пантофлікам, раз нават выпаў мне гонар паехаць да артылерыйскіх казармаў на Ідуні, генэральскай кабыле, гэта была красуня, гнедая зь белай зорачкай на лобе, як кіназорка, зорка была падобная на прастрэленую дзірку ў хустачцы, а калі мы так ляцелі галёпам, тая Ідуня і я на ёй верхам, дык чапілі бабу, баба кульнулася дагары нагамі, я спужаўся, ці Ідуня не павярэдзіла сабе капыта, бо тады генэрал паставіў бы мяне перад вайсковым судом, і мы так ляцелі цераз Оламоўц, Ідуня праскочыла праз браму, я паходіў галаву і трymаўся за шыю, і гэта быў мой шанцунаў, таму што яна ўляцела адразу ў стайню, потым я пайшоў выпіць шклянку малінавага соку ў кантыну, тады мелі там гожую дзеўку, звалі яе Цылькай, яна адразу пусыцілася са мною ў танцы, а

кіраунічка была раунівая, таму адразу: Цылечка, йдзі на кухню! і пачала сама лашчыцца да мяне, а Цылька чысьціла нажы і паказвала за съпінай свае кіраунічкі, як бы яе з ахвотай пырнула, а кіраунічка мне сказала, жаўнерык, ты выглядаеш тэмпэрамэнтным чалавекам, а я ёй адказаў, што калі б ёй прысынілася, што яна ловіць фазана, дык неўзабаве кахранье загасьцюе ў ейным сэрцы, а кіраунічка адразу сунула мне сотню эгіпецкіх у кішэню і папрасіла, каб я працягваў, а Цылька ў кухні паказвала, як бы яна сваім нажом падрэзала глотку сваёй кіраунічцы, якой я сказаў, што найлепшы сон гэта калі бачыць добра нагрэты пакой, бо гэта значыць кахранье дзъвюх асобаў, а кіраунічка круцілася на крэсьле, а я ёй яшчэ шапніуў, што самы прыемны сон, калі бадаюцца два валы, бо гэта сапраўднае шчасьце ў кахраныні, і тут жа дадаў, што я гэтым паплаціўся, бо схапіў з гэтага брыдкую хворасьць і быў на лекаваныні ў Брзадыні, кіраунічка адразу адсунулася ад мяне і палезла мне ў кішэню па тыя эгіпецкія, але я ёй сказаў, хто дае й забірае, той рана памірае, а яна прызнала мне рацыю і дала мне на дарогу кілішак гарэлкі, і дзякавала, што я ёй загадзя сказаў праўду, бо яна такую немач ужо мела, а я пайшоў ва «Ўранію» з адной малачаркай, трапі там жыдоўскую п'еску аб узынёслых памкненнях, аб пакутах нейкага Агасфера, тая малачарка ўвесь час абсьлінвала мне вушы і пыталася, ці я зь ёю ажаніўся б, чаму не, кажу, але я яшчэ перад войскам, а прытым слабы ў грудзях, і кажу, што маю сны, у якіх мне съніцца канарэйка, замкнёная ў клетцы, а гэта паводле Анны Новакавай значыць, што я назаўжды пранікнуты тутую па свабодзе, а тая малачарка мне шаптала, о так, з вамі мне было б прыемна! а ейныя валасы пахлі малаком і ваніляй, на трэці дзень пасъля таго я паехаў у Югаславію да мора, ах, якая там была навальніца, шаленства прыроды, якое калі ўсылізгнецца мужчыну ў нагавіцы, дык ён стае пісьменнікам, хвалі як наш дом, лодкі дык аж на дарогу выкідвалі, грымелі па камянях і крышылі скалы, такая марская бура можа перакуліць і вагон, занесыці ў мора людзей разам з асламі, калі вяртаюцца зь вінаграднікаў, робяцца такія слупы вады як вежы, а мы, жаўнеры, цярпелі бяду і голад, Святая Багародзіца! жэрлі здохлую рыбу і дух у арміі ўпаў да таго, што мы хадзілі жабраваць, на казармах быў залаты надпіс «Ваярня Каала Юсуп», але паручнік вышкрабваў кацёл пасъля кукурузы, калі б гэтага паручніка ўбачыў генэрал Зэлікоўскі, дык выцяў бы яго прутком, адзін фарсісты жыдок падперазаўся лякаваным паскам, даў мне залатоўку, каб я вычысьці юму карабін, і кажа, што йдзе ў горад завязваць міжнародныя зносіны, потым прыходзіць сяржант Бручул, бамбіза два мэтры і злосны як сабака, і пытаемца, ебэм *тi* бога *i* курэц надробно, і кажа, што Фрайгер фон Вухерэр забараніў валачыцца па граду, потым лёг на ложак таго жыдка, па поўначы той вярнуўся ўвесь умаکрэлы ад дзяўчат, а сяржант Бручул усхапіўся і надаваў юму таўхуноў нагою, ажно той ззвіваўся на зямлі ў выхадным мундзіры, і адразу

мусіў ісьці на варту, а калі я пайшоў зъмяніць яго тае ветраное начы, ён ужо спруцянеў каля камля дрэва ў куце падворышча, павесіўся на той ляканай дзязе, сёньня пра такія рэчы ня ведаюць, я распавядайду пра гэта ў Лібэні, але кіроўцы съмляліся зь мяне і браліся навыперадкі сваімі стоадзінаццаткамі з узгорка ў Гарларэзах, калі зъяджалі ўніз, была субота папоўдні, дантыст вярнуўся па парасон, бо забыўся, і якраз піхай ключ у замок свайга кабінэта, але ў адной стоадзінаццаткі лопнула рысора і машына наляцела на кабінэт і адваліла яго ад таго ключа, а той дантыст тамака стаяў і ўвесь час трymаўся за той ключ, калі б гэта толькі бачыў граф Зэлікоўскі, генэрал вядомы сваёй грубасцю, маёр Міхаховіч, які выплючваў нам гроши, раскладваў банкноты па стале і прыціскаў іх каменчыкамі, каб венцер не пазыдзімаў, ён заадно нас і перасыцерагаў, каб мы не пратілі тыя гроши адразу, але каб купілі сабе гузікі, вазэліну і ніткі, а ваколіца была прыгожая, рамантыка як у Ерусаліме, тыя дарогі пад гару ўвесь час трэба было папраўляць, людзі жывіліся аўсянымі блінамі, вінаграднікі цвёрдыя як бэтон, адна дальматынка, што сядзела ў гаіку й пасьвіла авечкі, гэта было як на малюнку, адразу мяне заатакавала, пане, вы свабодны? а калі я кіунуў, тут жа прыселася да мяне і пачала мне паказваць, хто ў якой халупе памёр, але мне трэба было йсьці практыкавацца з новымі гранатамі, выглядала тая граната, панны, як грушка, зь якой замест хвосьціка тырчиць вяровачка, камандзір узводу вучыў нас на імітацыі, пацягнуць за вяровачку, палічыць да дванаццаці, а потым шпурнуць, потым пайшоў у прыбіральню, а нейкі спрытнюк падлажыў яму сапраўдную гранату, і калі мы паўтаралі практыкаванье, дык бабах! узводнаму адарвала руку і тая рука вылецела праз вакно і дала поўху капитану Тонзэру, які праяжджаў на кані і казыраў, нешта такое прыдарылася і ўласніку летняга кінатэатру, у якога была жалезная рука, і калі хлопцы сядзелі на дрэве і глядзелі фільм задарма, дык уласнік ставаў на крэсла і лупцаваў іх той жалезнай рукою, ажно ляцелі пасечаныя галінкі, а калі дома хацеў даць той рукою і сыну, пратэз сарваўся з завесаў, вылецеў праз вакно і збіў з ног паліцыянта, які акурат гастрыў аловак, каб выпісаць штраф, а вось што мне прыдарылася падчас рапарту, калі чыталі імёны палеглых і прачыталі маё, нават дата нараджэння супадала, але ж я жывы! крыкнуў я, паслалі мяне дакладваць і далі мне пятнаццаць дзён арышту за тое, што я адазваўся пры рапарце палеглых, хлопцы казалі, панове, калі б такое пачуць, дык можна было б пайсьці дахаты і легчы ў пасыцель, а калі скончыцца вайна, можна будзе сыцерці сваё прозвішча з помніка палеглым, але мне падабалася любавацца сабою ў люстры, мяне ажно страпянула, калі я ўбачыў, як мне падыходзіць мундзір, як быццам сонейка выйшла на прагулку, калі я йшоў на шпацир, яснаблакітная блюза, чорныя нагавіцы з чырвонымі лямпасамі, ляканы пасак і нікељянны штых, шапка з залатым абадком, а пад той шапкай ня сечка, а таз першаклясных мазгоў, самыя складкі й зывіліны як у Эдысану, ах, той Эдысан, што вынайшоў прыладу, каб

людзі ня мусілі хадзіць у тэатар або на канцэрт, а маглі дома паслухаць у пантофлях, гэта той фанограф, нешта, чаго не было раней, сядзеў бедачына трыв дні на крэсьле і думаў пра тыя слухаўкі на вушы, ну бо ведаеце, панны, нават найпрыгажэйшая жанчына ня можа дараўняць славутаму мужчыну, у Krakave адна пані доктарка сказала мне распрануцца і лягла на мяне паслухаць, ці б'еца маё сэрца, мела халоднае вуха і кажа мне, *цо сен пан так руша?* а я ёй распавёў пра эўрапейскі рэнэсанс і што сапраўдны мужчына трымціць як пасоленая жаба, калі бачыць прыгожую жанчыну, таму шмат пісьменьнікаў вар'яцее ад мастацтва, бо калі хочуць яго палепшиць, мозг рассыпаецца ў іх як пацяруха, і ніхто ўжо не пазьбірае яго ў кучу, сымфаніст Іштван абарваў жырандолю ад жалю, а па Эдысане прыйша нарачоная, але ён увесь час раздумваў, пад нагамі меў шкляны столік, каб яму не замінала зямное прыцягненьне, а тут прыходзіць прыгожая нарачоная, калі яму пасъля съмерці адчынілі чэррап, таз поўны шэрлага мозгу, мне адна варажбітка вываражыла з картаў, што калі б мяне не перакрыла маленечкая хмарка, я б зъдзейсніў вялікія рэчы, ня толькі для свайго народу, але і для ўсяго чалавецтва, варажбітка працягнула да мяне рукі, а я адхіліўся ў крэсьле-качалцы і выліў акварыюм, усё гэта я распавядаў той польскай пані доктарцы, а яна лягла на мяне і запыталася, куды пойдзем сённяня вечарам? а я зацітаваў ёй соньнік Анны Новакавай, чыжыка ў клетцы прысьніць, тваё распуснае жыццё прывядзе цябе да жалюгоднага канца, а доктарка ўзынялася і кажа, выберце сабе нейкі лепшы сон, добра? дык я ёй сказаў, бачыць у сyne юбілейную выставу значыць неспатоленую жарсыць, а тая доктарка адказала, што на пачатак гэтага хапіла б, і пусьціла да мяне турэцкае вочки, рэч у тым, што мужчыны адразу думаюць пра брыдоту, тым часам як я паступаю тактычна, каб можна было ганарыцца перамогай, аднойчы прыйшоў да нас Марыён, ілюзіяніст і гіпнатаўзэр, які сам сабе ставіў пячаткі на дазволах на выступы, бо як толькі зьяўляўся ў ведамстве, службоўцы давалі драла, каб іх не загіпнатызаваў, у той час я меўся выступіць на эстрадзе, засыпяваць «Балалайку» ў мундзіры афіцэра гвардыі, на сцэне былі самыя дзвёры зь дзіркамі для ключоў, а я ссыпяваў «Жанчын прыгожых цалаваў я ўдосталь», на мяне съяцілася фіяллетавае съятло, калі я ссыпяваў, «Балалайка, грай песню з усіх найпрыгажэйшую, песню сэрцу найбліжэйшую, аб тым, што я кахаю», і пабіў усіх высокім «до», гэтага ніводзін гарладзёр з хору ня мог даказаць, кожны мычаў як карова, калі целіцца, тым часам як я, тэнар як Ярынак Посыпішыл, ачараваў усіх нашых дзяўчат як гіпнатаўзэр Марыён, калі б вам захацелася, вы б маглі таксама выступіць, адна панна будзе йграць тую вялікацарыцу, але мусіць мець фальшывы поваб, вы б маглі яе йграць, таму што ня ўсе царыцы былі прыгожыя, я буду йграць папа і буду тримаць у руках тую чару, а пад канец адстрэляць жырандолю, аднак найболыш ахвотна я зайграў бы Барона, ідзеца толькі пра тое, як завесыці жарабца на сцэну? хіба што абматаць яму

капыты анучкамі, каб не паабіваў сходаў, галоўным чынам трэба звязртаць увагу, каб той жарабец не спужаўся музыкі і ня зъляцеў на аркестар, парасятніка зайграў бы Руда Турак, обэрлейтэнант, карак у яго быў, што ў швайцарскага быка, у Каталіцкім Доме я з адной прыгажуніяй хацеў зрабіць шпагат і дастаў грыжы ад натугі, у мужчыны дык нічога, яму ўсё сыдзе, але такая жанчына, калі носіць пояс супроць грыжы і разагрэты мужчына яго намацае, халодны пояс зь нікељаванымі спружынамі, дык ідэалы адразу разваливаюцца, а цялесныя пажады даюць назад, Хрыстос Госпад аднаго разу, калі яго запрасілі на вясельле, дзе моцна жлукцілі, абярнуў ім віно ў ваду, гэта быў той цуд у Кане Галілейскай, у тыя часы мне съніліся такія сны, перабіраць у съне косьці нябожчыка, вялікая радасць ідзе табе насустроч, гэта ўвогуле цікава, што маладыя паэты думаюць пра съмерць, а старыя пердуны пра непаўналетніх дзевак, адзін паляўнічы мне казаў, ён ходзіць у лес назіраць за аленямі, колькі ў такім старым алені жарсыці, калі залящаецца да лані-правічкі, такі сон аб градцы цюльпанаў у тлумачэныні значыць, што закахаецца ў гоже дзяўчо, але яно ня будзе ведаць аб тваім каханыні, адзін паэт прозвішчам Бонды мне казаў, што ў людзей дзікае ўяўленыне аб пісаныні вершаў, думаюць, што гэта ўсё роўна як ісьці зь вядром па ваду або што паэт толькі падыме твар на нябёсы, а адтуль яму боская моц сікае вершамі праста ў галаву, я яму кажу, гэта толькі ў Хрыста Господа быў такі клёк, што прафэсары й па сёньня ня могуць надзвівіцца, што ён быў ня толькі сын божы, але й шампіён і атлет, што ён мог узяць бізун і выхвастаць зь съвятыні гандляроў жывёлай, і сказаў ім, што не прынёс мір, але меч, гэта значыць шаблю, людзі гэтага й так не разумеюць, таму што разумныя паміраюць, а дурныя зноў нараджаюцца, адзін чысьціць нужнікі, а іншы ёсьць доктарам, адна жанчына ўсё жыцьцё чытала б у пасыцелі раманы, а іншая зноў жа робіць тое, пра што ў тых раманах пішуць, паэт Бонды, бедачына, калі ў гасподзе перавіваў двое сваіх дзіцянят у возіку, прынюхаўся потым да пальцаў і сказаў, тут недзе пачынаецца глыбокая філязофія, а праз паўгадзіны адно дзіцятка зноў накакала ў тым возіку, дык Бонды мусіў падціраць яго «Чэскім Словам» і прытым наракаў, Ісусе, такое даняло б і карэйскага ката! у дзень Божага Цела мы ўрачыста ўвайшлі ў Пярэмышль, адна дзеўка ляжала ў рове, паказвала на сябе і кричала да жаўнераў, хадзеце адсвяткаваць перамогу нашае зброй! але ніводзін ваяка на яе не палакоміўся, бо была брыдкая як турэцкая нач, а зрешты, я ніколі ня быў падкі на такое, я перамагаў інакш, у лязарэце апекаваліся мною баранэсы, а за рэспублікі гожыя саколкі, сястрычкі, адна галіла мне жывот і рыхтавала да апэрацыі, бо папярэдняга дня галоўны доктар мне сказаў, будзем вас пароць, падпішыце рэвэрс, калі б вы нам выпадкам сканалі пад нажом, такім чынам мяне падбадзёрваў, а сам ужо надзяваў белы чапец як цукернік, а сястрычкі нацягвалі яму пальчаткі, нібыта якому дзіцяці, і ўжо хацеў узяцца за мяне, як дзіверы адчыняюцца і зъяўляецца баба з кошыкам і пытаемца, дзе ляжыць

ейны муж, бо прынесла яму сьвініны з капустай, а галоўны доктар, ростам як волат і заюшаны да бяспамяці, хапіў тую бабу і як дасьць ёй высьпятка ў задніцу, а потым аблаяў дзъверніка, як тая баба змагла сюды пралезці, калі ён праз момант мае пэцкацца ў маёй крыві і латаць мне грыжу? што за радасьць, калі выйдзеце са шпіталя і добра разгледзіцесь навокал, як у той песеньцы, як цудоўна і прыгожа на тваім прыходзе, Божа, тра-ля-ля, Барнадак, каваль, мог лёгка выпіць дваццаць пяць літраў піва, а калі потым яму конь не хацеў стаяць або натурыўся, Барнадак яго валіў на зямлю і падкоўваў лежма, ну й дастаў запалення лёгкіх, ягоная брушына прыляпілася і быў яму каюк, я адзін застаўся, гожая сястрычка прыносіла мне судно і пыталася, чаму я не ажаніўся, чаму пакідаю такое прыгляднае цела ляжаць аблогай? а я замест адказу ўжо падымаўся з пасыцелі і хацеў вучыць яе танцаваць, ажно мяне сіламоц трымалі, бо пасыля такай апэрацыі чалавек мусіць ляжаць як Лазар, адна панюся, высачэнная, а пры tym красуня, купалася і клікала, хадзеце, то дастанеце буські! і я ўлез у Лабу ў адзеньні, вада мне даставала пад шыю, але буську атрымаў, і зноў быў герой, хоць трэба было на беразе сушыць ня толькі вопратку, але й выплату, якую мне далі ў дзесяцікронавых банкнотах, я стаяў у адных сподніках, увесь горад быў на дыбках, жанчыны съпяшаліся над рэчку і глядзелі на мяне, як на Мантгомэры, пераможца з-пад Тобруку, вальнадумцы папракалі Царкву, што калі Хрыстос быў Богам, дык чаму ён зносіўся з блудніцай? я кажу, што на гэта няма ніякай рады, перад прыгажуній ніхто ня выстаіць, нават Госпад Хрыстос, які на той час быў прыгажун, што Конар Толнэс, яму ж было трыццаць год, а бачыце, тая Марыя Магдалена, хоць і мела пасаду вяхоткі з бару, усё-ткі дабілася съвятасці і нябёсы яе ўпадабалі, ня здрадзіла Хрысту і выцірала яму кроў валасамі, а ён, бедачына, вісеў на крыжы, таму што прапаведваў сацыяльны прагрэс і што ўсе людзі роўныя, ягоная маці заходзілася ад плачу, а Марыя Магдалена лагодзіла ягоны боль, і я пытаюся, куды падзеліся ўсе колішнія прыгажуні? памерлі і нічога ад іх не засталося, а Марыя Магдалена заўсёды будзе кранаць паэтычныя сэрцы, вось

такі лёс прыгажуна, які навучыўся рамяству, умеў пілаваць бярвёны і дошкі і раптам кінуў тое і пайшоў навучаць людзей, што дзейная любоў да блізкага ня значыць кублавацца зь дзеўкай на канапе, але йсьці памагаць таму, хто тут жа патрабуе дапамогі, ксёндз за тое, што я выдатна авалодаў катэхізмам, даў мне аброзок Хрыста, як трymae келіх, на той час у Аўстрыві было вельмі модна правяраць і дапытвацца, хто ёсьць Айцец, хто Сын, а хто Дух Святы? аднаго ксяндза нават судзілі, таму што сёстры Ульманавы не змаглі яму адказаць, чым тая Святая Тройца насамрэч ёсьць, і ксёндз пасадзіў іх голымі попкамі на распаленую печку, ну й потым тыя сёстры ня выйшлі замуж, ніхто не хацеў мець зь імі дачыненіні, калі яны ня ведалі пра Святу Тройцу, праўду кажучы, ніхто гэтага толкам ня ведаў, але ўсе прыкідваліся, што ведаюць, дык тыя сёстры сеялі сланечнікі, у той час было

страх колькі забойстваў і рабункаў, па глухаманях нанач зачынялі аканіцы і рыхтавалі сякеры й стрэльбы, адзін млынар глухой ноччу ўбачыў у месячным съятле, як хтосьці выпілоўвае дзірку ў дзвіярах, каб прасунуць руку і адсунуць засаўку, дык ён падкраўся паціху зь сякерай, а калі рука прасунулася, дык ён чах! і адсек тую руку, потым жандары шукалі, але не знайшли нікога без рукі, дык ксёндз лаяўся, таму што мусіў пахаваць тую руку на могілках і купіць дзеля таго маленкую дамавіну, Святая Багародзіца! стаіць жаўнер на варце ў Оламоўцы і бачыць, што на могілках нешта гарыць, бяжыць туды, адчыняе трупярню, а там далакоп пры катле, а з таго катла тырчаць чалавечыя рукі й ногі і сквірчыць тлушч, тут яго й цапнулі жандары за тое, што адкопваў нябожчыкаў і варыў іх съвіньням, потым шапачнікі з Прасыцеева съпявалі песеньку, у маёй нябогі руکі адняло і ногі, або калі я аднойчы з адной красуняй выбраўся ў тамашаўскі лес, там стаіць гаспада, а насупраць тae гасподы сем белых крыжоў, там адзін нягоднік падпільнаваў вясельле і пазасякаў усіх вясельнікаў сякерай, ну, страшны выпадак, таму я ня маю дзяцей, бо не хачу, каб мая кроў трывала ў вяках, дзе тая зарука, што дзіця было б ад мяне? жанкі мне дапікалі, а хто вам заплюшчыць вочы? а я ім кажу, гэтак бывала за Аўстрыі, калі людзі паміралі дома, а сёньня, як толькі чалавек пачне крыху недамагаць, прыяджае хуткая дапамога, адвозіць вас і паміраеце за шырмай сам адзін, сваякі сёньнячы зь нікім ня цацкаюцца, засыпленасць грашмі гэтаму віною, найлепш было б, каб людзі па ўсім съвеце дамовіліся і перасталі рабіць дзяцей, едуць у адпачынак і халтураць адно на адным, каб уялі адлічэнне з зарплаты, за адно дзіця пяцьдзесят кронай, за другое сто кронай, а за пяцёра дзяцей абрэзаць палавіну зарплаты і адлупцаваць розгамі на рынку, самы ўжо час, каб мы зноў маглі хадзіць з прыгажунямі ў лес і пакланяцца эўрапейскаму рэнэсансу бяз страху, што талопіцца на нас шмат вачэй, сёньня ж людзі лягаюць адпачываць у лесе адзін ля аднаго, як магілы на могілках, адна пані папрасіла мяне, каб я выгуляў ейнага сабаку, але я пайшоў з tym сабакам да дзяўчат у бары, ну й таго сабаку два наведнікі праз памылку абасцалі, а калі мы вярнуліся, тая пані пагладзіла сабаку, панюхала пальцы і спытала, дзе вы былі? сабакі добрая реч, але толькі каб пільнаваць гаспадаркі, адзін злотнік меў бульдога, якога безь віны адсыцябаў, а той бульдог гэта запомніў і аднаго разу, калі злотнік часайся, сабака скочыў і запусціў зубы ў злотніка ще раз, а злотнік, з сабакам на карку, давалокся да пісьмовага століка, выцягнуў рэвалвер, але як страляў у таго бульдога ў люстры, нешта паблытаў і прастрэліў сабе вуха, дзіва, што сябе не застрэліў, потым неяк таго сабаку ўходаў, але заціснутыя зубы яму трэба было расшчамляць качаргою, зноў жа іншы стаяў перад люстрам і выразаў сабе валаскі з носа перад патанцоўкай, і прарэзаў сабе нос, я дык усё рэзаў як скрыпач на скрыпцы, чуцыцём, а калі б вы бачылі пршэмысьлякаў, як яны йшлі на прызыўную камісію, вёска была добра адкормленая, браканье пры браканье, адна краса, калі стараста іх вёў на прызыў, самыя

стужкі і жычкі, і яны парэзалі ўсе навакольныя вёскі, загналі немцаў у бровар, а старасту на памятку ўсадзілі нож у сыпіну, хапіла толькі паглядзець на іх крывавата, а зубы ў вас ужо выляталі праз задніцу, але на парадзе гэта быў цвёт чэскага народу, рослыя мужыкі і злыя як чэрці, мелі два аркестры, а на сьвяты і гасьціны ўсё было ў кветках і стужках, уся вёска аздобленая і начышчаная да бліску, штохвілі нехта нёс кішкі ў вядры, бо ведаеце, за Аўстрый шмат мужыкоў памерла ад мардабояў у карчме або па дарозе дахаты, або павесіліся ад таго, што мелі шмат дзяцей, а тыя славуныя прашмысьлякі раз падпільнавалі мяне, бо я хадзіў з дзеўкай ад іх, але я адварнуўся, выцягнуў рэвалвэр і бах! бабах! паліў па іх, а мужыкі як дубы валіліся на зямлю, а я зноў стаяў як герой, як Том Мікс з кольтам, у якога дым ішоў з дула, або зноў жа тая жудасыць з Анэжкай Грузавай, нашы людзі выдумалі, што гэта зрабіў Гільзнэр, а яшчэ заяўвўся адзін прыдурак і сказаў, што бачыў, як Гільзнэр стаяў у лесе каля Бржэзіны, гэты каронны съведак адной рукой трymаў ровар, а другой туую штуку, каб адмачыцца, і так Гільзнэра запраторылі ў турму, а жыды мусілі вæk з Польнай, людзі съпявалі песеньку, не купляйце ў жыда цукру, кавы і муکі, ён забіў нам дзеўку сінявокую Анэжку, ну а бачыце, на съмяротным ложы брат Анэжкі прызнаўся, што гэта зрабіў ён, дзеля грошай, якія ў той час валадарылі над съветам, аднаго разу йдзе жандар на патруль, запыняеца ў гасподзе і заказвае сабе адбіўную, а як што яму пасмакавала, дык паўтарыў заказ, але карчмарка неяк доўга ня йшла, дык ён пайшоў яе пашукаць, яна была ў склепе, а тамака на круку вісела ейная дачка, галюсенькая, а тая карчмарка выразала зь яе адбіўныя, Съвятая Багародзіца! жандар яе ў наручнікі і ў суд, пра такія здарэнні людзі апавядалі раней, калі самі сабе замянялі радыё і тэлевіzar, але мне найболыш падабалася шпацыраваць па горадзе, я хадзіў у ангельскім гарнітуры і лапатуне, такім капелюшы з заломамі, было прыемна глядзець крамныя вітрыны, такая напрыклад парфумэрыя ў Оламоўцы, поўна туалетнага мыла, якое пахла ляснымі фіялкамі, гліцэрынавае мыла маркі *Lila Blanc* і *Violeta de Nice*, экстралагоднае мыла маркі *Rosa de Shiraz*, аднаго разу мяне за казармамі Марыя-Шнэ перапыніў драгун і крыкнуў, гроши або жыцьцё! іншы б пэўна абамлеў, але я выцягнуў браунінг і кажу, калі хочаш жыць, дык дуй адсюль, а то застрэлю як сабаку, калі я прыехаў у госьці да брата на чатырнаццаць дзён і застаўся там на трыццаць год, дык мне далі мэксыканку, такую стрэльбу, каб я пільнаваў рамянёў за броварам, а калі ўначы йшоў тудою жандар, я зняў стрэльбу з пляча і давай страляць, кулі адбіваліся ад мосту і толькі сьвісталі, бо я ня буду дапытвацца, а хто там ідзе? аўстрыйскі жаўнер мусіць страляць першы, каб перамагчы, у іншай парфумэрыі стаялі роўненка флякончыкі вады для пелегаванья валасоў, вада маркі *Cyrano*, дзе на наклейцы выходзіла з возера вадзяная русалка з ружамі пры поясе, а за сабою мела некалькі съветлячкоў ці мо зорачак, ну дзіва! як музыка Моцарта, аднойчы плылі лодкай трывачкі ад Пікаў, а мы ў

плаўках папраўлялі студню ў бровары, і адна красуня паклікала мяне, а я  
 адразу кінуўся ў ваду і пачаў ныраць пад іхнай лодкай, гэта была аўстрыйская  
 галянгнасьць, нават і простыя людзі паводзілі сябе так, быццам іхнае жыцьцё  
 ўвесь час фільмавалі або фатаграфавалі, у Славаччыне я дапамагаў у пякарні  
 развозіць печыва, там п'янае вясельле ўехала ў касьцёл і пачало частаваць  
 святых гарэліцай праста з пляшкі, ксёндз уляцеў у касьцёл як самалёт-  
 зынішчальнік і верашчаў і лупіў і таўхаў нагою ту ю вясельную кампанію, і  
 прыгаворваў, арда татарская! то так прыходзяць у храм Гасподні? прэч!  
 вянчанье будзе, калі прыедзеце крыху больш цвярозыя або менш п'яныя!  
 потым я выбраўся на Градзіска, дзе піваварнічаў, і вярнуўся дахаты ў поўнай  
 славе, гарнітур у палоску і мадэрны капялюш апошняга парыскага фасону,  
 кіёк зь белай галушкай, іншага дык жандары вярталі ў родныя мясьціны ў  
 апратцы, як бы яго карова жвакала, але я прыйшоў як кіазорка і прынёс сто  
 залатых, аддаў доўг і купіў карову з Поніквы, якую мне нараіў гаспадар  
 Тыатар, той, што са старога тэатру зрабіў карчму, а ягоная баба гадавала  
 восемдзесят катоў, увесь дзень налівала ім малако, у парфумэрыі я бачыў  
 прэпарат маркі Калядэрма, потым фірма Вольф і Сын з Карлсруэ дастаўляла  
 на Мараву свой жэлятын і драбнютку ружовую пудру для пелегаванья  
 скуры, на шкатулцы летуценная жаночая галоўка з ручкай пры скроні,  
 абвінутая лёгкай вуальлю, з вачыма ў далечыні, той каровы з Поніквы ўсе нам  
 зайдросыці, швэйцарская раса, зусім белы асобнік, каштавала цэлых  
 восемдзесят залатых, але потым мы прадалі яе мясьніку, бо аказалася ялавай,  
 найвышэй з нашае сям'і зайшоў дзядзька, у войску быў камандзірам узводу і  
 ўмеў пісаць так, што ня можна было наглядзецца, атрымаў залаты крыж ад  
 кайзера, насіў залаты шнур і пікэльгаўбу, мужчына высокі на мэтар  
 восемдзесят, які за свайго кавалерства быў паўкідваў усіх з карчмы ў копанку,  
 як Рымскі, што паходзіў з Кокараў, але калі дзядзька ажаніўся, дык  
 спаважнеў, узяў сабе дачку лесьніка і паставіў вілу на Мараве, гадаваў індыкі і  
 быў вахмістрам, адной красуні я купіў лілёвы крэм на лагодную белую скuru  
 маркі *Steckenpferd*, гэта была фірма з Радэбайлю, потым Гавэрдавай Здэнцы я  
 купіў далікатны і гарантаваны сродак, уганараваны залатым мэдалём,  
 «Сінулін», а яна засмаялася і кажа, а што ты за гэта хочаш? а я адказаў, што  
 хацеў бы, каб мы пайшлі на шпацыр і яна дастала сонечнага ўдару, а яна  
 засмаялася і кажа, чаму? а я адказваю, што паводле інструкцыі першай  
 дапамогі, калі хто дастаў сонечнага ўдару, найлепш расшпіліць блузку і  
 абмываць грудзі летній вадою, а тая Здэнка мне сказала, ты, бугай, ці не  
 зашмат сабе дазваляеш? так, гэты съвет далей прыгожы, не таму, што ён такі  
 ёсьць, але такім я яго бачу, як бачыў яго ў фільме Пушкін, бедачыне заўчасна  
 пацэліі ў галаву і былі яму капцы, з дзіркі ад рэвалверу выцяклі зь яго  
 апошняя вершы, ужо паводле фатаграфіі я дайшоў да высновы, што Пушкін  
 належав да эўрапейскага рэнэсансу, меў гожыя бакенбарды, ну, тыя бакі, якія  
 насіў нябожчык кайзэр Пранціш і кампазытар Штраўс, раз іду сабе над

вадою, а тут на ровары Лібушка і адразу наяжджае на мяне пярэднім колам, калі я ёй зноў прынясу пук, то бок, букет ружаў? а я яе ні з таго ні зь сяго пацалаваў, як гэта рабіў Ганс Альбэрс на параплаве, а Лібушка віскнула, Хрысьце Пане! а я расьсъмяяўся і кажу, што я не Хрыстос, адно пан, а гэта насымшыла яе яшчэ болей і яна яшчэ мацней наяжджала на мяне пярэднім колам, адчыняючи мне дзъверы да далейшай прыгоды, і я быў панам сітуацыі, гэта ў парфумэрыі я бачыў шэраг бутэлечэк са сродкам для буйнага росту валасоў маркі *Peru Tanin*, на пляшачках былі дзъве дачкі вынаходніка з валасамі ажно па косткі, зразумела, Аўstryя стаяла ня так на буйным росьце валасоў, як на буйных грудзях, у некаторых былі такія, што яны мусілі насыць заплечнік, а ў ім цэглу, каб мя ўпасці дапераду, так тое цягнула, гэта было нешта, тыя вялізныя цыцкі, з самога ранняня ўся Аўstryя ня думала ні пра што іншае як толькі пра грудзі, жанчыны выпіхвалі іх, а ў сям'і была проста бяда, калі дачка мя мела грудзі як кухлі для піва, цяпер гэта зноў уваходзіць у моду, жанчыны зноў у гэтых адносінах як за аўстра-вугорскай манархіі, на спартакіядзе я бачыў волатак, нашых дзяўчат, як яны йшлі ў калёнах у тэлевізары, у трусах і кашульках, шпарылі як Марыя Тэрэза, мужчыны ад гэтага глядзеньня, ад гэтага параду нацыі былі пад вечар зусім абнясіленыя, ноччу я нарваў ружаў у чужым садку, пералез цераз плот і незаўажна паклаў тыя ружы на вакно Лібушкі, як робяць мэксыканцы і гішпанцы, тая банда абібокаў, якая нічога іншага мя робіць, толькі езьдзіць верхам і съпявае паннам пад гітару, а на другі дзень Лібушка паклікала мяне праз фіранку, каб я прыйшоў да іх у госьці, з майго боку гэта была дыпляматыя, дык потым я быў съведкам, як яна скідала чаравічкі і съцягвала панчохі, а потым лягla на канапу і спыталася, ці па мне ўжо бегаюць мурашкі? і кідалася на той канапе, нюхала ружы і вырачвала на мяне вочы, а потым села і пачала распорваць блузку, а калі скалечылася жылеткай, сказала, мігам перавяжыце, а то дастану заражэння крыві! а калі я завязваў ёй бінт, запыталася, чаму я вам мя падабаюся так, як тыя дзяўчаты з бару? а я адразу суцешыў яе па-рыцарску, панна, вы маецце іншыя повабы, у вас шык і гожыя ножкі, яна акрыяла душой і мы разам панесці бялізну ў прасавальню, а бабы шалелі ад рэўнасьці, ну так, нам дык не пасобіць, я павучаў Лібушку паводле соньніка Анны Новакавай, прасаваць бялізну значыць, што адкрыеш глыбокія таямніцы, а Лібушка мне сказала, як рыхтуецца адсвяткаваць свае дваццаць першыя народзіны, і дадала, што мяркуючы па маіх вачах, яна б баялася ісьці са мною пад поўнач на выспу, а я ёй на тое, у вас, Лібушка, гэта ўсё пройдзе, вы надта дзікая, але як будзеце так доўга таргавацца, дык возьмеме вас нейкі ўдавец, гэта былі б фіглі-міглі, або й жандар, адна панюся мне раіла, не гаварэце толькі, а завядзенце нас на зымярканыні на ўзылесак, Гавэрдава Ўласта, якая ўмела йграць на піяніне і гаварыць па-нямецку і якая ставала на руках на більярдзе, ажно сукенкі ёй ападалі як пялёсткі з цветкі маку, дык тая мне казала, бамбіза, ты мяне толькі пакручваеш тым, што мною не цікавісься,

Наўрацілка, калі мы разам пусыціліся ў экспэнтрычныя скокі ў Каталіцкім Доме, шаптала мне на вуха, зірнече, як уся заля глядзіць на нас, і мне захацелася дадаць адну фігуру, як гэта робіць пара Фукса-Кашцялава, і мы паляцелі тым экспэнтрычным махам пад стол, Ярмілка хацела са мной рабіць у «Славі» тое, што бачыла ў Вялікага Цыгфэльда, але ня вытрымала таго пераходу да фігуры танга і, пераляцеўшы ў мяне над галавою, убіла сабе акуляры ў брыво, яна па сёньня можа ганарыцца прыгожым шнарам, аднак найбольш мне даспадобы была ўжо спомненая Гавэрдава Ўласта, яна была закаханая ў мяне да вяр'яцтва, я насіў яе на гершках па ўсёй карчме, а яна ад съмеху пасікалася і ўся гаспода шалела з гэтае нагоды, а потым недзе забілася ў аўтамашыне з жаўнерамі, але Гавэрда мне казаў, што гэта няпраўда, наадварот, што яна жывая аж занадта, што яна стала мэдсястрою, ну дык гэтая мела такі тэмпэрамэнт, што яе ажно хіліла ў манашкі, у даунейшыя часы я сабе купіў праставач носа, насаджвалася тое на нос, як жанчыны закладаюць сабе трубачкі накручваць валасы, праставач дакручваўся шрубкамі, паводле таго, які вы хацелі мець нос, я хацеў мець як у Рудольфа Валентына, стary Швэц, той што трymаў банк у дваццаць адно ў Гавэрдаў, на схіле свайго веку праходзіў каля касыцёла і кажа, я яшчэ там ня быў, што яны там увесь час робяць? і ўбачыўшы раз туую пышнасьць, стаў касыцельным вартаўніком і шкадаваў, што ня зьведаў таго раней, Уласта ў той час кінула пярсыёнак пад ногі прыгожага млынара, я ёй ніколі нічога не купіў, адно калі-нікалі прыносіў ружу, а гэта жанчын даймае, адкразу ўсё кідала й прысядалася да мяне, а я прыкідваўся, што чытаю газэту, а Ўласта кажа, што так сядзіш як квактуха на яйках? а я як прыпёр яе да більярду, афіцыянт прыбег ёй на дапамогу, а я як даў яму высьпятка, ажно ён адляцеў як футбольная апуга, а я пакланіўся як герой і пацалаваў яе, а ўся гаспода хадуном хадзіла, у парфумэрыях была прылада для паравога абмыванья твару маркі «Крыніца Маладосьці», уганараваная залатым дзяржаўным мэдалём, у элегантнай упакоўцы, на вечку скрынкі была гожая галоўка паненкі, як трymае галаву ў такой кашолцы, куды вядзе нікељаваная трубка з масянжовага апарату, на той паненцы кашуля, аздобленая брусэльскай карункай, а на кашулі вышыты надпіс: Застануся заўсёды маладой, адна красуня шапнула мне пры музыцы з грамафона на Жофіне, пойдзем разам на рандэву, толькі перш я адшаруюся і вазьму чыстую бялізну, страшна тыя вядзьмаркі былі раўнівыя і аднойчы хацелі падсыпаць атруты мне ў каву, са старым Ржэпам мы ў той час развозілі піва валамі, але тыя валы ляглі на рэйкі перад вакзалам, абходчык ня мог апусыціць шлягбаўму, а цягнік мусіў стаяць, машыністы пасаскоквалі з паравоза, а кандуктары накручвалі валом хвасты, але валы ляжалі далей, а цягнік меў дзесяць хвілін спазненія, кіраўнік цягніка стаяў перад тою бядою і адно лічыў хвіліны на гадзінніку, а дзяжурны ляпаўкай на мухі даваў знакі валом, але валы далей жавалі, пакуль адзін малочнік не прыгадаў сабе, што найлепш ўвадначас тым валом

упырснуць ваду ў вушы, ну й сапраўды, валы пазадзіралі хвасты і так гналіся ўзразалі павароты, што мы пагублялі бочки зь півам, а кіраунік нас аблайу і так расстроіўся, што кажа, бярэце ровар і дуйце кумільгам па эгіпецкія, дык я ўзяў той ровар і павёў яго да тытунёвага кіёску, а калі прывёз пехатою тыя цыгарэты, кіраунік крычыць: дзе вы былі так доўта? а я кажу, што ня ўмею езьдзіць на ровары, а да бровара ўжо падыходзіла Здэнічка, выстраеная як папа рымскі, і кажа, што хацела б са мною пагаварыць па душы, ну мы й пайшлі ў чалядню, а саладоўнікі думалі, што Здэнічка празь мяне ходзіць у адмененным стане, але я хацеў ёй паказаць толькі туго карціну над ложкам, на якой нехта Атэла забівае сваю каханую, аднак Здэнічка ўжо закрывала вакно капай, дык кіраунік сказаў саладоўнікам прынесыці драбіну і асабіста палез заглядаць у чалядню на другім паверсе, я бачыў ягоны твар над капай, за якім на небе была хмара, абрамаваная залатым с্�вятылом, а ўсярэдзіне чорная як сажа ў коміне, потым на тапчаніку я апавядала Здэнічцы, як Калужа і Галіж арыштоўвалі Лецыяна і як потым Лецыян стаяў на эшафоце і казаў кату, давай ужо, а то рукі ў цябе замёрзлі! а Здэнічка мне сказала, што замужжа са мною мусіць быць раем, але я паволі вывеў яе з гэтай аблуды, кажучы, што для жаніцьбы я ня маю дастаткова разъвітых злачынных схільнасцяў, і калі потым прыходзяць на съвет дзеці, дык не абрацца ад бяды, нават сам кайзэр выскачыць уначы з пасыцелі, а такі кампазытар Шуман улез з гэтай прычыны ў студзённую ваду і гаварыў у фільме да свае жонкі, людзі ёсьць марыянэткамі, гэта тое, што называецца натхненьнем, а калі твор ужо гатовы, дык можна пайсьці на гарэлку і на шпацыр, Здэнічка потым ціснула на мяне, угаворваючы мяне легчы, што хопіць і стокронавага банкнота, але я сказаў, што паводле твору спадара Батысты найлепш зносіцца зь цэлкай, тое райскае адчуванье ёсьць тады, калі двое аддаленыя ад сябе на адлегласць буські, нават мы, ваякі, ня ўлазілі да дзвекаў праз вакно і ня гвалцілі іх, як нас вучыў палкоўнік Завада, пад якім палі восем коней і трыццаць шэсць маршавых батальёнаў, калі я распавядалаў пра гэта адной паненцы, яна ўсё хіхікала, ня дзіва, што па вайсковай лініі мы праваліліся на ўсіх франтах, бо мы былі арміяй дэгенэратаў, палкоўнік Завада меў ваўкадавы і дзьве батарэі гарматаў, лес быў моцна абсаджаны і дрэвы выляталі ў паветра як запалкі, але палкоўнік Завада глядзеў у мапы і пасылаў кулямёты на аслаблыя пазыцыі, у яго быў залаты каўнер, а на ім вялізная зорка, мы ўвесы час мусілі вучыцца, як атакаваць праціўніка, палкоўнік Завада браў мяне за падбародак і правяраў, ці я паголены, потым правяраў зброю і ўжо а трэцяй над ранам прыносілі каву, а ў пяць ішлі зъмяніць жаўнераў на перадавой, першы пачынаў трубач, потым бубначы, афіцэры лёталі, Здэнічка драпала па падлозе парасонам, перастаў ісьці дождж, але кіраунік увесы час трymаў далонь над вачыма і глядзеў, што мы там вычвараем, але Здэнічка мне сказала, каб я прыйшоў вечарам, тады яна пакажа мне клятчастыя пярыны і новыя грамафонныя кружэлкі, «Срэбную папараць» і характэрнае інтэрмэца

«Млын у Чорным Лесе», потым пайшла дарожкай з бровара, а ў мужыкоў цякла съліна як у бэрнардынаў, калі яны праводзілі позіркам тое дзіва прыроды, выпульхненае павабным мяскам, кіраунік глядзеў за ёю празь бінокаль, а я тут жа закінуў на плячо саладоўнікаў лапату і пайшоў пералапаціць малады ячмень, думаючы пра Смэтану, які ня быў ніякім панам, а нявольнікам, а калі ўрэшце памёр, дык у Ябкініцах у ягоныя ноты, якіх было два куфры, загортвалі каўбасы, вось што значыць упрыемніць народу вольны час, як таго хацеў і Дворжак, мясыніцкі чаляднік, але народу найбольш даспадобы нажлукціцца і паслухаць «Гумарэску», калі Гаўлічка павялі жандары, дык ягоная жонка Юліянка амаль што не звар'яцела, сэрца магло разарвацца ў яе ад жалю, а Гаўлічак жа меў мазгавешку, каб яго трасца, тыя ягоныя эпіграмы з эпістоламі, Бонды, паэт, прыехаў раз да майго пляменьніка з возікам, у якім была пара тых ягоных дзіцянятаў, і яны выпілі трывонаўкі піва, а як што зачынялі, дык яны прынесылі сабе піва нанауч у тазе і далей вялі акадэмічны дыспут, ажно пазасыналі ад яго, пляменьнік прачнүўся, думаючы, што працякае вадаправод, але калі запаліў съяцло, дык убачыў, што гэта бедачына Бонды высікваў тыя дзіве конаўкі піва праста на дыван, а потым зваліўся і зноў заснуў, і толькі над раньнем пра будзілі яго тыя ягоныя дзеци, а калі ён ачомаўся і агледзеўся навокал, стаў ні з таго ні з сяго кричаць, а! цяпнер разумею! і цешыўся і скакаў па тым абасцаным дыване, людцы, кричаў ён, ідуць з намі ня толькі тыя, якія з намі ня йдуць, але йдуць з намі і тыя, якія йдуць супроць нас, таму што немагчыма адцурацца ад эпохі! дык бачыце, панна, гэта якраз тое захапленыне паэтай п'янствам і мэдытацыяй, а калі ўжо яно робіцца ня ў змогу, расчыняюцца нябёсы і думку за ручку выцягваюць на съяцло, а я перамешваў лапатай разброджаны солад, спачатку мне трэба было перакапаць яго *Volgetut'ам*, Сакрат і Хрыстос не напісалі ні радочка, а пагляньце, іхнае вучэньне і па сёньняшні дзень не пропала, тым часам як іншыя, чым больш выдаюць кніжак, тым хутчэй забываюцца, гэта называецца змовай гісторыі, я аднойчы спаборнічаў з мылаварам у скоках на галаву зь більядру і перамог, вядома, на маёй галаве былі акуратныя сінякі з гузакамі, потым мы паказвалі «Урачысты ўезд караля Фарука», усенкія прыгажуні з бару ўдзельнічалі ў тым паказе, хоць Оланак таму супрацівіўся, той мярзотнік, што гандляваў старой мэблай і абразамі, аднойчы ён вёз абрауз і пракалоў на ім вока Дзевы Марыі, дык потым узяў вока карпа, уставіў яго ў ту ю дзірку, прыляпіў плястырам з другога боку і прадаў абрауз мадзярам з двору, а яны павесілі Дзеву каля печы і аднаго разу, калі маліліся, выбягаюць з крыкам, што Дзева Марыя плача над імі, а гэта ўсяго лопнула тое карпава вока, дык той мярзотнік, Оланак, прывёў у «Тунэль» асла, а красуні распранулі мяне і нацягнулі якуюсьці камбінацыю, на галаву мне насадзілі турбан, а твар размалявалі алейнымі фарбамі і езьдзілі са мною на тым асьле па корчмах, выкінулі нас з тым «Урачыстым ўездам караля Фарука» якраз з «Гранду», дык потым Оланак, той мярзотнік,

даў таму аслу панюхаць перцу і ён мяне скінуў, але я й так быў герой, ехаў я потым у заалягічны садок, меў на сабе прыгожы гарнітур, што ўспадкаваў па адным такім, у якога былі так крывыя ногі, што ён мусіў шыць сабе нагавіцы на меру, але акрамя таго ўсё іншае пасавала мне як улітае, і калі я так стаяў перад клеткай зь ільвом, той раптам усхапіўся на ногі і пырсь! выплюхнуў на мяне з паўлітра сцакаў, як брыльянцін на валасы, і яшчэ яму хапіла акрапіць дзъвюх славачак, тыдзень я мусіў парфумавацца, бо такі ад таго йшоў дух, прыгажуні ў «Сіты Бары» ўсё прынюхваліся да мяне і стрыглі вушмі, а ці не хадзіў я куды да іншых? у той час не было тэлевізара і людзі мусілі ўсё рабіць самі, нават радыё, жылі ў страшнай цясноце, у бедакоў напрыклад пасыцель ніколі не халадала, часта бралі сукватарантаў для спаньня, адзін быў дзъвернікам у гатэлі і залазіў у цёплую пасыцель пасъля таго, які йшоў працаваць удзень, аднойчы паклікалі мяне трусаводы, каб я паказаў ім съпейнае мастацтва, дык падчас іхнай забавы я съпявав «На беразе вазёрным ліецца песня салаўя», але мне перашкодзіў Оланак, які намовіў музыкаў, каб зайгралі нешта іншае, ну й пачалася спрэчка, я хацеў іх пераспіваць сваім «На беразе вазёрным», а музыкі хацелі заглушиць мяне «Радаснай маладосцю», а трусаводы лаяліся і потым сталі ў мяне кідаць лятарэйнымі выйгрышамі, а потым кінулі і адбіўную, але я й так быў герой, перрабіраю я аднойчы бульбу ў брата, куды я прыехаў на чатырнаццаць дзён, а кіраунік кажа, а чаму гэты саладоўнік ляжыць аблогай? і тут жа даў мне лапату і я паказаў яму высокую клясу піваварства, як мяне навучылі ў бэнэшаўскім бровары саладоўнікі Аліварьюс і Шарлінгер, ажно кірауніка агламазьдзіла! а потым ён мне кажа пайсьці разгрузіць вагон, умееце гэта? пытаецца кіраунік, а я ўжо скочыў, узяў лом і барапам! ударыў па засаўцы і вугольле вывалилася і пасыпалася кірауніку пад ногі, а ён як вярэсьне ў вугольлі па калена, чалавечка, што вы робіце?! а я ўжо ўпраўляўся з лапатай і праз тры гадзіны быў гатовы, а прыгажуня з бугальтэрні мне кажа, ну вы далі! а я кажу, панна, гэта дробязь для мяне, таму што я прайшоў школу Рымскага, мацака з Кокараву, які ў бойцы перабіў нагою пратэз паненцы і чатыры жандары памерлі ад таго ў шпіталі, гэта называецца талентам, адразу скочыць ворагу да горла і разарваць яму глотку, або садануць астраўскім ключом між вачэй, потым кіраунік кажа, што дасьць мне ўзнагароду, пойдзем зь ім папчалярыць, і ён ўзяў сабе сетку і рукавіцы, такія пчолы, калі выройваюцца, задаюць чалавеку клопату, тыя пчолы робяць такія апукі на дрэве і трэба іх абразаць, а на гэта ня хоча згадзіцца той, каму належаць тыя дрэвы, і так узынікаюць суседзкія сваркі, кіраунік кажа, саладоўнічку, хадземце, я навучу вас са спадаром Ганькам як пераносіць вульлі, і такім чынам мы сталі пасыячанымі ў пчалярства, але спадар Ганька спатыкнуўся і адзін вулей перакуліўся, мы адразу далі драла, але ўсё марна, бо пчолы пачалі джаліць нас куды папала, спадар Ганька ўпаў на калені і просіцца ў тых пчолаў, што ў яго жонка і дзеці, але тыя пчолы жыганулы яго і ў чэлес, ажно яму набрыняў

як булава, я мог пайсьці ў бар толькі на трэці дзень, Бобінка, калі мяне ўбачыла, адразу запусьціла грамафон з кавалкам «Ой вы могілкі, могілкі», потым завяла мяне наверх, а як што думала, што я яшчэ добра ня бачу, распранулася дагала і пайшла са збанком па ваду, а потым сказала мне, што мы ўжо маглі б пачаць практикавацца пад вясельле, як гэта рабіў Гарды, але на калідоры пачуўся крык, гэта прыдарыўся інцыдэнт кавалю, які быў так нажлукціўся, што яму замест красуні падсунулі старую качаргу, але той каваль пасьвяціў сабе ліхтарыкам і калі яе ўбачыў, дык выбег у сподніках на калідор, ламаў балюстраду як абаранкі і крычаў, хто мне падаслаў тую лярву?! яна гадкая як акадэмічная мастачка! і я пачаў зноў апранацца, бо быў я чалавекам пачуцьцёвым як і той каваль, іншага разу было, як аднаго каменяра прывучвалі да тайніцы кахрання на більядзе, але ён усё роўна быў слабы на розум, бо двойчы замураваў сябе ў печцы і трэба было даставаць яго адтуль кіркаю, і ён мусіў ставіць печку нанава, мяшчанскі дочки і па сённяшні дзень дораць мне ружы і зьдзіўляюцца, дзе я навучыўся ўсіх тых адборных фокусаў? затое Оланак пекна паказаўся! мы віншавалі яго на пляцы з пяцідзясятымі ўгодкамі і пыталі, ці служыць яму здароўе? а Оланак выцягнуў сваё дзетародзтва, а як што быў спаборніцтвы ў «Тэрасе», хто каго перасцыць? Оланак ужо загадзя адчуваў сябе пераможцам, але там сядзеў адзін дзядзька, выглядам як жабрак з Марыяцэлу, і ён пытаецца, ці можа таксама ўзяць удзел? Оланак пагадзіўся з умовай, што будуць спаборнічаць за літровую пляшку францускага каньяку, так што на стол паставілі дзве пляшкі, а па поўначы яны выйшли перад «Тэрасу», той дзядзька быў першы, расшпіліўся і паказаў клясу! там па другі бок вуліцы быў такі дамок і той дзядзька перасцаў дугою над дамком і было чуваць, як струмень цурчыць, падаючы за дамком у Лабу, Оланку не было чаго і пачынаць, і той дзядзька забраў абедзьве пляшкі, Віт, які ў флоце йграў на бубнах, сказаў скрыпачу Новаку, зайграйма яму «Віялету»! і ўвесь горад паўзлазіў на лавы, а я потым дакінуў «Султанава вясельле», а Оланак, каб падправіць сваю рэпутацыю, паказваў жывыя карціны, стаяў на стале і сцаў на гасьцей, адна панюся потым мне сказала, добра вам так, сябреце зь ім, дык вас яшчэ і ў суд зацягнуць, у Народным Доме съпяваў Ярынак Посьпішыл і запытаўся людзей у залі, а хто тут умеє съпяваць? а жанчыны паднялі віскатню, каб я пайшоў паспаборнічаць зь ім! славуты тэнар дапамог мне ўвайсьці на сцэну і сказаў сядайце! а я адказваю, што не мяту, а Ярынак пад вялікі шум пытаецца чаму? а я адказваю, што ў мяне квіток на стаяче месца! а бабы шалелі і лікавалі, што я атрымаў перавагу ў канверсацыі, але фартэпіян ужо зайграў мой кавалак і я прасьпяваў «Цяжка нам расстацца», ну і потым узняўся вялікі вэрхал і гам, бабы ледзь не развалілі той Народны Дом, а пра Ярынкаў съпеў казалі, што хоць ён і разводнік, але голас у яго

ўвесь час як у салаўя, і што такіх людзей як Ярынак Посьпішыл не павінны пасылаць на вайну, каб народ не панёс страты, калі б яго забілі, я з гэтым пагадзіўся, таму што за Аўстрыі я насіў шаблю капітану Тонзэру, а нават меў шчасыце бачыць у аўтамабілі фон Мантойфэля і гер фон Розэнэка, як яны сядзелі побач, два генэралы ў залатых пікельгаўбах, што глядзеліся як начныя гаршкі, наверсе такія шпігулеты, як калісьці рабілі вежы на кухонных шафах, я нават быў пры тым, як Аўфэнбэрг і Данкль давалі каманду да першай атакі, два маршалы з маноклямі, мне таксама пашэнціла трymаць вуздэчку Конраду фон Гецэндорфу, гэта значыць, ягонаі кабыле, старому чалавеку, але стройнаму як паненка, ягоны сын загінуў пад Гарадэнкай у тамтэйшых балотах, але яны там мусілі сядзець на задніцах, бо што іншага маглі зрабіць? Конрад Гецэндорф належалі да кайзэравай сям'і, а як што быў эрцгерцагам, дык меў на шыі авечку, толькі што ў кайзэра яна была галавою ўверх, а ў Конрада фон Гецэндорфа галавою ўніз, шмат разоў сънлісія мне малпы, а яны паволе соньніку Анны Новакавай значаць цяжкую хваробу або шчасыце ў кахраньні, іншым разам сънлісія мне нож, убіты ў грудзі, а гэта значыць кахраньне з узаемнасцю, падчас імшы наш ксёндз-пробашч адварочваецца і пытае, а дзе касцельны? чаму ён не прыслужвае і парушае багаслужбу, калі ўжо даўно павінен быў прыйсьці? а касцельны заскочыў у карчму на гарэліцу замест каб падсыпаць трох лыжачкі кадзіла ў кадзільніцу, каб ксёндз мог кадзіць у касцеле, тое кадзіла ёсьць жывіцай аднекуль з Афрыкі, міра і альяс, касцельны вярнуўся трохі набраклы мятным лікёрам, а ксёндз правіць багаслужбу і пытаецца, дзе вы былі? і вымае келіх з дараносіцы, а касцельны кажа, што выходзіў пасцаць, а ксёндз адставіў келіх і лясь яго! і шарах яму! і крычыць, вы ня ведаецце, чалавечча, што падчас багаслужбы вы мой ад'ютант? а вам больш даспадобы пайсьці на мятную гарэлку? і надаваў яму высьпяткаў, і натоўк яму нос псалтыром, потым узяў келіх і далей служыў імшу, а бабы зъдзіўляліся, што за новыя літургічныя абраады ён паўводзіў, ну й бачыце, панны, пасля таго выпадку касцельны перастаў хваліць Царкву і зрабіўся ўзорным сацыял-дэмакратам, раней людзі былі страшэнна нэрвовыя, калі каму прысьнілася ўначы, што на яго сыплющца зь міскі агуркі, гэта значыла палкае кахраньне, або калі вы бачылі ў снах старую бабу, гэта значыла, што твой дом абмінуць заручыны, мой брат вучыўся на пекара ў Бэнды Валаха, а як што не дачуў, што яму сказаі, дык спытаўся што? і дастаў па мордзе, ажно абамлеў, а калі прачмухаўся, Бэнда яму кажа, у нас кажуць, прабачце, калі ласка, я не дачуў, але потым ён скаціўся, успадковаў па маці маёнтак і пачаў так піць, ажно недзе замёрз, гэта бяды, усё роўна што даць дзіцяці нож у руку, нашаму ксяндзу выпала бяды, калі ён засыпей аднаго хлопца, як той габляваў дзеўку ля касцёла ўначы, спачатку спалохаўся, што гэта быў вікарый, але і так мусіў данесыці аб тым і да нас прыйшлі місіянэры, таму што ў краі заняпала маральнасць, прыйшлі чатыры футбалісты, тыя місіянэры так менавіта выглядалі, капитаны ў іх былі падперазаныя перавясламі, і яны так

пачалі паляпшаць маральнасьць, што ажно мусілі ўступіцца жандары, таму што сацыял-дэмакраты ставілі падступныя пытаныні адносна паходжаньня чалавека ад малпы, потым паспрачаліся, з чаго паходзіць курыца? ну дык зъ яйка! а з чаго паходзіць яйка? ну дык з курыцы! і так адны на адных крычалі дзьве гадзіны, вальнадумцы з місіянэрамі, ажно з апошніх сілаў выгукнулі, а з чаго паходзіць першае яйка? вальнадумцы вярэснулі, што з натуры, а місіянэры, што стварыў яго Бог, і пачалі адны адным даваць па мордах, так што жандары мусілі ўмяшацца, таму што бабы прыбеглі па іх і сказалі, што бязбожнікі абражаютъ сыноў божых, а потым бабы пачалі кідаць у вальнадумцаў каменьем і пацэлілі ў двух жандараў, таму што Бога нельга зачыніць у шкатулку, цяпер успомніў! бачыць плуг на ворыве ў съне значыць вясельле! а чыркаць запалкай, значыць закаханасьць, а паводле твора спадара Батысты, дваццацігадовая красуня, пакуль ня станецца распуснай, дае мужчыну тое райскае адчувањне, тую электрычнасьць, tym часам як дзеду такая дапамагае як мёртваму кадзіла, наш маёр сядзеў на жарабцы і рабіў агляд тae найпрыгажэйшае армii на съвеце, глядзіць, а тут у жаўнера ўвесь плашч у крыві, адразу выцягнуў яго з шыхту і ablajou сяржанта, што войска ў яго зас্বіненае, гэта было дзіва, што за Аўстрыі бароны мелі ў стайніх люстры для коней, а стайнікі і служанкі спалі на гарышчы, найміты часам жылі горш за быдла, але затое людзі больш съпявалі, каб адвесыці душу песьняй, tym часам як сёньня ніхто ўжо не съпявае за працай, маім сябрам быў Рымскі, ён малаці ўсіх, адразу паўкарчмы сморкалася юшкаю, муштрай у нас кіраваў паручнік, ён скамандаваў *Habacht!* а Рымскі паварушыўся і паручнік падбег і даў яму плазам шаблі ў жывот, ну й тут наступіў зорны момант для Рымскага, ён схапіў ту ю паручнікову шаблю і пераламаў яе аб калена, гваздануў паручніку пад вуха і адным ударам зваліў яго на зямлю, капралы паразбягаліся, а жаўнеры мелі з таго пацеху, князь Ліхтэнштайн меў сто маёнткаў, але каб не плаціць падаткаў і не заводзіць уласнага войска, ён спалучыў іх у дзевяноста дзевяць, але з другога боку яму не паshanцевала, бо дактары адрэзалі яму дзетародзтва і ўставілі ў тое месца срэбную трубачку, так што бачыце, панны, багатыр, але тая штучка нямогла, таму паводле твору спадара Батысты ўсё трэба агледзець загадзя, каб вы не куплялі ката ў мяху, бо потым маеце клопат, калі тое пачне вас падводзіць, так яно вядзеца, што адзін мужчына можа нават скочыць на кабылу і нічога яму ня станецца, а іншы схопіць хворасць і пры найбольшай асыцярожнасьці, адна скача з драбіны, каб выкінуць дзіця, і нічога, а іншая асыцерагаецца як можа і толькі трохі мацней выスマркаецца і ўжо выкінула, нялёткая справа таксама з tymі змовінамі, шыкоўная дзяячына дае аб'яву, што шукае беззаганны характар, а калі напрыклад я адкажу, дык тая дзеўка дзеля большай упэўненасці пасылае мяне на абсьледаванье і распытвае ў суседзяў, ці гэты спадар ня бабнік? і яшчэ піша ў дэтэктыўнае бюро «Карлік», каб выведаць падрабязную інфармацыю, аёй, аднаго разу на манэўрах сталася бяда, адзін

спрытнюк замест марганцоўкі наліў у пляшачку дэнатурату, а другі прыйшоў ад дзевак і хацеў апала снушца той нібыта марганцоўкай, дык накапаў сабе на штуку таго дэнатурату, а потым як выскачыць і як пабяжыць паўз казарму, а мычаў як цэльная карова, тое самае сталася нашай бабулі з мазяй, якую лекар падрыхтаваў як пітво, яно было карычневае і стаяла каля люстра, а ў нашага дога балела лапа і ён таксама дастаў карычневую мазь, абедзьве пляшачкі былі адноўкавыя і бабуля памылкова наліла сабе пітво для дога, усыміхалася шчасльвая, бо лек смакаваў як маліны, але калі яго каўтнула, дык трэба было яе ставіць на ногі і бегчы па доктара, а потым па ксяндза, адна прыгажуня папрасіла мяне безь людзкіх вачэй занесыці ейную мачу для аналізу, але доктар аблаяў мяне, бо, маўляў, яна мусіць прыйсьці асабіста, даўней людзі вельмі мяне любілі, так што казалі мне, ня йдзеце, пабудзыце яшчэ, ваша работа пацерпіць! або запрашалі мяне ўсюды на съвяты, толькі напэўна прыйдзеце, каб мы мелі каму даць у морду! так жартавалі са мною, я трymаў адну красуню за руку і мы разам глядзелі з моста на хвалі і захмаранае неба, а я ёй распавядаў пра тое, што ў нашым мястэчку трывала дзівэ гасподы, а ў дваццаці восьмёх ёсць дзяўчата, што ўсё мястэчка звар'яцела на тэатральным мастацтве, бо ў ім было ажно пяць тэатраў, найлепшыя кавалкі аднак ставілі ў Кatalіцкім Доме, дзе была суполка рамізьнікаў «Пршэмислаў», найбольшы посьпех мела мэксыканская п'еса *El Tigro*, галоўную ролю ў той час іграў чаляднік Капэцкі, які аднак надарваўся перад прэм'ерай, накладаючи скончаную канюшыну на воз, расцягвалі яго на драбіне, а перад самай прэм'ерай мусілі моцна наступіць на яго, потым усё было прыгожа, толькі калі чаляднік стаў на калені прызнацца ў кахраныні, дык ужо ня змог устаць, затое съпяваў *El Tigro* надзвычай задушэўна і прытым у яго расшпліліся нагавіцы, ну дзіва такое, што жанчыны не маглі ўгаманіцца яшчэ тыдзень пасля спектаклю, а ў Народным Доме ігралі бляхары і сълесары, яны найболыш ахвотна выбіралі п'есы з арыстакратычных колаў, «Веер ледзі Вінціх» ці, можа, Вінтэр, таго лорда іграў адзін маляр, ды зноў, калі ён укленчыў, яму падцягнуліся ўверх нагавіцы ад фрака і паказаліся матузкі ад споднікаў, а калі ён раскланіваўся і дзякаваў, дык ударыла яго заслона тым алавянным канцом і ён распластаўся на сцэне, а жанчыны шалелі, бо думалі, што тое належала да п'есы, а калі ў «Гальку» ігралі «Пэрлы панны Сэрафінкі», пасля перапынку рэжысэр выглядаваў празь дзірку ў заслоне, ці людзі ўжо на месцы, і падняў руку, а куліснік, які напоўся малака ад шалёнае каровы, падняў заслону разам з рэжысэрам, рэжысэр зъляцеў з тae вышыні ў аркестар, а людзі цешыліся, што п'еса так файна пачынаецца, іншым разам, калі ігралі «Радуза і Магулену», гэты кавалак пачынаецца ў цемры, куліснік ні з таго ні зь сяго падняў заслону, а Радуз думаў, што заслона ўсё яшчэ нанізе і запытаўся, Магулена, дзе ты? а Магулена з галіны адказала, у дупе! а людзі цешыліся, што п'еса будзе скромная, з жыцьця, а той куліснік, калі ўбачыў, што

нарабіў, пацягнуў за вяроўку, а яна абарвалася і заслона палящела долу і прыплюснула Рагузаву галаву, а той куліснік запаліў свяতло ў залі і крыкнуў, што парвалася вяроўка, ну, тая Магулена мела вялізарны посьпех, але найбольшы посьпех меў «Сон у Купальскую ноч», калі яго ставілі ў Каталіцкім Доме, граві толькі члены «Пршэмислава», усе пагаліліся, а тая, што іграла фэю, схапіла падагру, бо ігралі ту ю п'есу зімою, а тыя русалкі, калі падскоквали, лічылі такты і свяцілі ліхтарыкамі, а потым той, што іграў з асьлінай галавой, упаў у пастку і крычаў ой-ёй-ёй! а людзі пляскалі пры паднятай заслоне, адзін харунжы, мужычышча як Баўэр, той што мог падняць карову і пабіў Фрыштэнскага, той во харунжы кажа мне на муштры, каб я паводзіў сябе зь ім як з ворагам, а практикавалі мы тады *parade rechts!* *parade links!* паядынак на штыхі з праціўнікам, ну й калі паставіліся, я доўга ня думаючы пырнуў яго штыхом! на ягоным кончыку была галушка, tym штыхом харунжаму пад бараду, а ён кульнуўся цераз галаву і басьнякі кінуліся адходжаць яго, а паручнікі верашчалі на мяне, ты яго ледзь ня ўходаў! а я ім, ён жа сам казаў мне, каб я паставіўся да яго як да ворага, але паручнікі мне, што найперш трэба было зрабіць *parade rechts!* і *parade links!* а потым ужо *einfacher stoss!* а я ім кажу, а дзе там я буду бавіцца з ворагам у *parade rechts* ці *parade links*, я там адразу зраблю *einfacher stoss!* і я зноў быў герой, адна дзеўка ў нас называлася Кача Рыпава, веліканка ды вялікая танцорка і аматарка піва, падчас танцаў у кожнага жлукціла піва, адзін спрытнік наліў у кухаль ртуці, а калі яна апаратніла той кухаль, ён пусьціўся зь ёю ў скокі, ну, гэта быў жах, а ў ейнай дачкі былі асаблівія прыхамаці, яна рабіла тое з мужам на падлозе, а іхныя дзееці прыглядаліся, я таксама бачыў, калі паслаў мяне да іх архітэктар, але найбольш падабаўся мне рай магамэтанаў, на кожным паверсе іншая прыгажуня, так што магамэтанін мае чым радавацца, tym часам як каталік можа хутчэй за ўсё звар'яцца, бо калі ўжо патрапіць на сваё неба, дык увесь час будзе глядзець быццам на сонца, Святая Багародзіца! сказаў паэт Бонды, калі адно дзіцяцка выляцела яму з возіка, калі мы выйшли з гасподы, Ісусе, як гэта дзеецца, што адзін купляе кіляграм сьвініны за пяцьдзесят галераў, а я за лустачку хлеба плачу пяць сотняў? я выяжджаў са Штайнбруку, пасажырскі цягнік ня йшоў, дык дзяжурны ўпіхнуў мяне ў хуткі і мною адразу занялася кандуктарка, фарсуня як панна Сікорава, адразу пасадзіла мяне ў першай клясе, калі б каго іншага, дык прагнала б і яшчэ дала прабівачкай па носе, а мне запрапанавала эгіпецкую цыгарэту, а тут пхаецца нейкі бамбіза, аброслы і чорны як чыгун, і да таго зь піпкай, а тая кандуктарка кажа, пайшоў прэч, мужык! у вас жа трэцяя кляса, і прагнала яго, я кажу, што і ў мяне трэцяя кляса, а яна штурхae мяне каленам і шэпча мне на вуха, што як заедзем у Вену, дык пойдзем разам гульнуць, бо ведаецце, жанчыны назойлівія, асабліва ў гэтым верхаводзяць полькі, адна прыселася на мой ложак у лязарэце і старэйшы лекар разъверашчаўся на яе, сьвіньня! распусыніца! ейнае хроснае

імя было Ядвіга, яна любіла мужчын больш за ежу, жандары, калі я забаўляў гасподу, адстаўлялі карабіны, зьнімалі дзягі і казалі мне, вы чаруецце як зводніцкі махляр, а я, брывом не павёўшы, выцягваў штых і гаstryў аловак для афіцыянткі, як тое рабіў Чаплін, калі я ўжо абыйшоў усе гасподы, вяртаўся ў бровар, дзе мяне ніхто не асьмеліўся і словам папракнуць, я пераскокаў мур як сокал і вяртаўся дадому, аднойчы прыйшлі купцы і заказалі віно і лікёры, а адзін ваяка ўзлез на більярд і паказваў жывыя карціны, павесіў конаўку з вадою сабе на чэлес, ну, праста віртуоз, бабы й па сέньняшні дзень спрачаюцца на гэты конт, адзін пачаставаў мяне вірджынскай цыгарай, пасъля чаго мяне зблажыла і я зваліўся пад стол, паліцыянты адвезлы мяне ў бровар возікам, як лінолеум, Канупак, той машыніст што йграў на геліконе, гэта такі інструмент з муштуком як начны гаршчок, у які трэба пляваць, дык той Канупак, казаў, што клясычная музыка заморвае яго, што ад таго гелікону горла ў яго стала як у быка, і што ягоны дзед, калі ехаў са свята, дзе йграў на геліконе, як толькі выехаў зь лесу, вецер абярнуў той гелікон на рамяні і дзед задушыўся, а злотнік Дубоўскі хацеў ведаць, што робіць ягоная дачка з нарачоным, калі бацькі няма дома, дык прыкінуўся, што йдзе ў кіно, а папраўдзе ўлез пад канапу і чуў, як ягоная дачка прыйшла з tym мужыком, убачыў ягоныя халявы, а потым яны селі на канапу, якая ўвагнулася і спружыны націснулі на пузу злотніка Дубоўскага, а потым бачыў, як на падлогу падае вопратка і бялізна, а потым як ногі высоўваюцца з ботаў з халявамі, але далей злотнік ужо нічога ня бачыў, бо спружына з канапы ўлезла яму ў карак і ён пачаў крычаць, але ніхто яго ня чуў, бо дачка з нарачоным таксама крычала і толькі потым пачулі яго, адвалілі канапу і выцягнулі тую спружыну з карка злотніка Дубоўскага, які хацеў расхінуць заслону эўрапейскага рэнэсансу, паэт Бонды, калі зноў прыехаў з возікам, у якім была пара тых ягоных дзяцей, даверыўся мне, што цяпер піша вершы толькі ў прыбіральні, дзе сядзіць і трymae на каленях дошку, а на ёй спытак, але і туды прыходзяць тыя дзеці і грукаюць у дзъверы, такога і Гётэ не стрываў бы, які быў прызывычены да ўсякай усячыны, дык вось, панна, я сядзеў на гільзе гасілкі «Мінімакс», шэсць дзяўчат загарала і слухала, што я ім распавядаю, ксёндз-дэкан стаяў на вядры з рукамі перакінутымі цераз плот і глядзеў на мяне як на зъявішча, а я быў усяго толькі начытаўшыся «Сьветагляду» і Гаўлічка, а таксама твору спадара Батысты аб полавай гігіене...

*Сонца заходзіла, а панна Каміла стаяла на драбіне, ела чарэшні і ўсміхалася старому ўнізе, які кожны дзень прыносіў ёй ружы, нарваныя ў чужых садах, які абяцае ёй, як паляцяць яны разам у Вену і Будапешт, і ён пакажа ёй усе тыя месцы, дзе ён бываў за Аўстрыі, як паедуць яны разам хуткім цягніком у Прасьцеева паглядзець на тую вялізнную чорную грабніцу дворскага пастаўшчыка Вайнліха, у якога ён працаваў, як паедуць на аўтамабілі ў Кокары, дзе ён пакажа ёй*

родны дом славутага Рымскага, які не баяўся нічога на съвеце і такім чынам уварваўся ў Божае каралеўства, глядзела і ўсъміхалася старому, зь якім ягоная сям'я мае клопат, бо ён ня мыеца, нават каб хоць трошкі апаласнуца, і як толькі пачынаеца дождж, адразу даюць яму бідон і пасылаюць у другі канец гораду па малако, які ўжо не адрознівае часу і кладзеца спаць адзеты, які і цяпер у гэтай сънякоце носіць троесагавіц на ўёлых сподніках, нанізе зусім абтрапаных, так што выглядае як тыя пухнатыя вуркатлівыя галубы, які ходзіць у заляпаных гразьлю чаравіках, да якіх заўсёды нацягвае адну шкарпэтку на другую так спрытна, што не прасвічваюцца дзіркі, пра якога сям'я гаварыць, што ён бываў страшэнна нясьмелы, а нават палахлівы, нейкі час скрэзъ у балячках, зь якога жанчыны толькі насыміхаліся, але які поўны да іх шляхотных пачуцьцяў і мілы ў кампанії, што так як стаяла на драбіне ў заходным сонцы, а за ёй блішчала рака, па якой жанчына ў чырвонай апратцы везла на пароме капіцу сена, што тая панна раптам узрадавалася добрай думцы, якая ўе неспадзявана ўразіла, і сышодзіла долу, ступаючы па папярэчынах адной нагой за другою, ажно апынулася ў шортках сярод шасьці кашоў чарэшняў, якія нарвала надвячоркам, падыйшла да будкі, узяла вядзерца, адсунула века студні і выцягнула на круку поўнае вядзерца съвежай вады, а потым падняла руکі, выцягнула блюзку апрырсканую чарэшневым сокам, расшпіліла гузік у шортках і блюзка пайшла ўверх, а шорткі ўніз, закруцілася і выступіла з апратак і так голая пайшла і на палянцы ў засені яблыняў уся ўмывалася, а стары, які ўвесь надвячорак апавядаў, цяпер сядзеў як працяты маланкай, абхапіўши сагнутае калена даланямі, і глядзеў паўзъ яе, зънямелы, насыцярожаны і тактоўны, пакуль яна дарыла яму тое, што толькі жанчына можа падараваць мужчыну, мыючыся ў поцемках для ягоных захопленых вачэй...

Пераклаў з чэскай мовы  
Ян Максімюк

**Ян Максімюк**

## Пра дзядзьку Пэпіна і „Танцавальныя гадзіны”

Багуміл Грабал нарадзіўся 28 сакавіка 1914 у Жыдэніцах каля Брна на Мараве. У касцельнай мэтрыцы запісалі яго як сына Марыі Кіліянавай (прозвішча бацькі адсутнічала). У 1916 годзе Марыя Кіліянава выйшла замуж за Францішака Грабала, рахункавода гарадзкога бровара ў Брне. У гэтым самым годзе Францішак Грабал юрыдычным асьведчаньнем надаў Багумілу сваё прозвішча. У наступным годзе ў сям'і Грабалаў нарадзіўся сын Бржэтыслаў (Славік), а ў 1919 яны пераехалі ў мястэчка Нымбурк, 50 кілямэтраў на ўсход ад Прагі, дзе Францішак Грабал атрымаў пасаду кірауніка мясцовага бровара. У 1920-25 Багуміл Грабал закончыў пачатковую школу ў Нымбурку. Потым паступіў у дзяржаўную гімназію ў Брне, але калі пасъля першага году з шасцю нездавальнічымі ацэнкамі яго не праpusыцілі ў наступную клясу, ён вярнуўся ў Нымбурк і запісаўся ў мясцовую рэальную гімназію. Вучыўся ў ёй таксама слабавата, але ў 1934 атрымаў пасъведчанье съпеласці. Год часу займаўся на прыватных курсах лацінскае мовы, здаў матуральны экзамен з лаціны ў 1935 і паступіў на юрыдычны факультэт Карлавага Ўніверсітэту ў Празе. Німецкая акупацыя перапыніла ягоную ўніверсітэцкую вучобу — Грабал здаў апошнія экзамены пасъля вызвалення і атрымаў дыплём доктара юрыдычных навук у 1946. Падчас акупацыі Грабал быў памочнікам натарыюса ў Нымбурку, закончыў гандлёвые курсы ў Празе і курсы чыгуначнай службы ў Градэц-Кралавэ, працаўваў чорнарабочым і дзяжурным на чыгуначнай станцыі ў Костамлатах каля Нымбурка. Пасъля вайны ён часова працаўваў страховачным агентам і камівайжорам прыватнай гандлёвой фірмы, але пасъля перахопу ўлады камуністамі ў лютым 1948 Грабалаў сацыяльнае становішча крута зьмянілася. У 1949 Грабал паступіў звычайнім ліцейшчыкам у мэталаплавільню ў Кладне (40 кілямэтраў на захад ад праскага квартала Лібэнь, дзе ён пасяліўся ў 1950). Пры мартэнаўскіх печах ён працаўваў амаль чатыры гады, да ліпеня 1952, калі, удараны пад'ёмным кранам, атрымаў сур'ённую траўму галавы. Пасъля працяглага лячэння ён вярнуўся ў Кладна да „лягчэйшай працы”. У 1954 дастаў пасаду прасавальніка макулятуры ў канторы ўтыльсыравіны ў пражскіх Галешавіцах. У 1956 ажаніўся з Элішкай Плевавай (вядомай зь ягоных твораў як Піпсі), дачкою перадваеннага прамыслоўца німецкага паходжання, якую камуністычны пераварот у 1948 зредукаваў, як і самога Грабала, да пралетарскага стану. У 1959 Грабал стаў працаўца куліснікам тэатру ў Лібэні, а ў 1962 атрымаў пэнсію з фонду забесьпячэння нямоглых мастакоў і стаўся „вольным пісьменнікам”.

Прыход Грабала ў літаратуру адбыўся даволі позна і не без проблемаў. У 1947 Грабал здаў у нымбурскую друкарню томік паэзіі *Ztracená ulička*, які ён намерыўся апублікаваць уласным коштам. У 1948 друкарню зьліквідавалі ў сувязі з нацыяналізацыяй прыватнай уласнасці і Грабалу засталіся адно два камплекты пробнага выціску зборніка (асобнай кніжкай ён выйшаў толькі ў 1991). У 1956, як брашурны дадатак да бюлетэню Суполкі Чэскіх Кнігалюбаў, выйшлі тыражом 200

асобнікаў два апавяданьні Багуміла Грабала пад супольным загалоўкам „Hovory lidí”. Кніжка апавяданьня ў „Skřivanek na niti” была паставлена ў плян выдавецтва „Československý spisovatel”, але ў 1959 яе выключылі з працуцьці. Дэбютантская кніжка Грабала — зборнік апавяданьняў „Perlička na dně” — выйшла ў 1963, калі аўтару было амаль 50 гадоў. У 1964 выйшлі „Pábitelé” і „Танцавальныя гадзіны для старэйшых і спрактыкованых” („Taneční hodiny pro starší a pokročilé”). У 1965 — „Inzerat na dům, ve kterém už nechci bydlet” і „Ostře sledované vlaky”. Фільм Іржы Мэнцла паводле гэтай апошняй навэлы атрымаў прыз Амэрыканскай Фільмовай Акадэміі (Оскар) у 1967. У 1967 Грабал апублікаваў „Toto město je ve společné péči obyvatel”, а ў 1968 „Mogutátý a legendy”. Пасъля савецкага наезду на Чэхаславаччыну і ўвядзення нармалізацыі, Грабал апынуўся сярод пісьменьнікаў, чые творы падпалі пад забарону. Улады ўзялі пад ключ фільм „Skřívánci na niti”, зняты Мэнцлам у 1969 паводле прозы Грабала. Ня выйшлі падрыхтваныя да друку ў выдавецтве „Mladá fronta” кніжкі „Domácí úkoly” і „Rouprata”. Грабал пісаў у шуфляду, ягоныя тэксты пачалі выходзіць у самвыдатах у Чэхаславаччыне („Petlice”, „Expedice”, „Popelnice” і інш.) і ў чэскіх эмігранцкіх выдавецтвах на Захадзе („Index” у Кёльне, „'68 Publishers” у Таронце і інш.). У 1971 Грабал напісаў „Obsluhoval jsem anglického krále”, у 1973 „Městečko, kde se zastavil čas” і „Něžný barbar”, у 1976 „Příliš hlučná samota”. Камуністычна ўлада ўсё ж не змагла праігнараваць штораз большую міжнародную славу Грабала і ў другой палове 70-тых дазволіла яму друкаваць некаторыя рэчы ў афіцыйных выдавецтвах. У 1976 выйшлі „Postřížiny”, у 1978 „Slavnosti sněženek”, а потым працяг „nymburorskaj трэлёгії”, першай часткай якой выявіліся „Postřížiny”: „Krasosmutnění” (1979) і „Harlekýnovy miliony” (1981). Наступнымі афіцыйнымі публікацыямі ў камуністычнай Чэхаславаччыне былі „Kluby poezie” (1981), „Domácí úkoly z plnosti” (1982) і „Život bez smokingu” (1986). Аднак жа „сямейная трэлёгія” — напісаныя ў 80-тыя „Svatby v domě”, „Vita nuova” і „Proluky” — пабачыла сьвет у Чэхаславаччыне, як і творы зь першай паловы 70-тых, ужо па ўпадку камуністычнага рэжыму. У 1991-97 выдавецтва „Pražská imaginace” выпусыціла поўны збор твораў Багуміла Грабала (19 тамоў). У 90-тыя стала ясна, што Грабал — ня толькі найвыдатнейшы чэскі пісьменьнік другой паловы XX ст., але і адзін з найвыдатнейшых у Эўропе. Яшчэ пры жыцьці ён стаўся агульна шанаваным чалавекам-легендай. Натоўпы хацелі ўбачыць яго, калі ён засядаў за кухлем піва ў праскай стараесцкай гасподзе „U zlatého tygra”, куды прыяджаў штодня з свае самотні ў Кэрску пад Прагай. Жонка Грабала Элішка памерла ў 1987, у тым самым годзе, што й брат Славік. Грабалава маці памерла ў 1970, айчым у 1966. У 1967 памёр дзядзька Пэпін (Ёзэф Грабал), улюблёны герой кніжак пісьменьніка. У апошнія гады пісьменьнік адчуў нанава ўвесь цяжар „занадта гучнай самоты” і няраз згадваў сваім сябром аб утомленасці доўгім жыцьцем. Таму, мабыць, пасъля 3 лютага 1997, калі Грабал выпаў з вакна на шостым паверсе праскай клінікі і загінуў, акрамя вэрсіі аб трагічным выпадку распаўсюдзілася і думка, што пісьменьнікава съмерць была ягоным съядомым выбарам.

„Танцавальныя гадзіны для старэйшых і спрактыкованых” зьяўляюцца апаведам ад імя самага арыгінальнага з грабалаўскіх герояў і байдуноў (*pábitel*) — дзядзькі Пэпіна (*strýc Pepín*). Ёзэф (Пэпін) Грабал (1882-1967), найстарэйшы брат пісьменьнікавага айчыма, быў жаўнерам Аўстра-Вугоршчыны, удзельнікам сусветнай вайны. У 1924 ён прыехаў з Маравы да брата Францішка ў Нымбурк, як

сам казаў, „на два тыдні”, і застаўся зь сям’ёй будучага пісьменьніка на ўсё жыцьцё. Малога Багуміла ён зачараўваў дзівакаватымі паводзінамі і расповедамі пра сваё сапраўданае і ўжонае жыцьцё.

Першую вэрсію „Танцавальных гадзін”, пад назовам „Utrpení starého Werthera”, пісьменьнік запісаў у 1949. Варта прачытаць тлумачэньні самога Грабала, каб лепш унікнуць у зымест і структуру гэтага незвычайнага тэксту: Узгадваецца мне, што я пісаў [„Utrpení starého Werthera”] у вялікім пакой на Старамесцкім пляцы, у доме, дзе ў той час была пахавальня ўстанова Шонбаха, быў гэта дом, у якім дамавіны стаялі ў склепе, а вугаль ляжаў на другім паверсе. Дом, у якім на вышыні другога паверха быў вялізны звон, які, як казалі, сарваўся зь вежы Тынскага касцёла і завяз у съцяне гэтага дома. Гэты дом быў адметны яшчэ і тым, што на ішчытавай съцяне меў паўголую жанчыну, якая, раскірэчыўши ногі, сваім раскрокам дырыгавала съветам. Я наймаў кватэру ў дэтэктыва паліцыі, які сачыў за публічнай маральнасцю. У дэтэктыва быў прыгожы вочы, вольным часам ён пачытваў Біблію, а ягоная жонка была сатурнальной бляндынкай, якая любіла позна вяртацца — то над Зbrasлавам даў лівень, то сутыкнулася аўтобусы, — часта вярталася дахаты над раннем і несла ад яе гаркавым віном... Той час завяршаў маё расстаныне з Нымбуркам, думаю, што гэта была мая першая кватэра, куды я адышоў ад бацькоў, ня ў злосці, а таму, што хацеў быць сам. Але да мяне прыяжджаў дзядзька Пэпін, ён заўсёды прывозіў нейкую бутэльку рому альбо горкай настойкі, мы выпівали, хадзілі ў кабарэ, у госьці, дзядзька начаваў у мяне на канапе, а калі ў нас быў час, я доўгімі прысядамі запісваў на пазычанай пішучай машынцы той тэкст, які мне надыктаваў дзядзька Пэпін. Яму страшэнна падабалася выкладаць сваё на паперу, ён называў тых тэксты „пратаколамі”. У сúме, мы сем разоў запісвалі тых пратаколы, пад канец мяне пачала забаўляць ягоная плынъ сказаў, гісторый, якія я ўжо столькі разоў чуў ад яго дома, у кампаніі над берагам Лабы, або ў суседзяў, але як сапраўдны хасыд, я адно глядзеў на яго і прыкідаўся, што мяне працінае жах цікаўнасці, які толькі даліваў алівы ў прыгаслы агонь апавяданьня, пад канец я прыносіў дзядзьку піва з ромам, каб ён гаварыў яшчэ і яшчэ, ажно да зьнямогі, і толькі пры запісванні я заўважыў, што ў тых гісторыях бяз ладу ў складу ўрэшце знаходзіўся свой сэнс, і мяне кідала ў дрыжыкі ад хваляваньня, ці дзядзька Пэпін не забудзеца на ту ю нітку, якую быў перарваў... і сапраўды, пасъля некалькіх хвілін, за далейшымі прыгодамі, якія ўзгадваліся ні з таго, ні зъ сяго, дзядзька вяртаўся, падхопліваў ту ю нітку, якую ўпусціў дзіве старонкі назад, і апавядаў далей, пакуль не паддаўся напору новае прыявы, якая вырастала перад ім як атамны грыб, і ён конча мусіў аб гэтай чарадзейна ўзынікрай прыяве распавесці, а часам і гэтая прыява расічаплялася і як фэервэрк выбухала іншымі відзежамі... Потым, як і мае астатнія тэксты, запіс „Utrpení starého Werthera” недзе адлежваўся, а пасъля мае другое кніжкі, „Pábitelé”, у выдавецтве „Československý spisovatel” мяне запыталі, ці я ня маю для іх нейкага тэксту. А я адказаў, што так. І дастаў тых „пратаколы”, якія ад 1949 ляжалі аблогай, а быў год 1963, і я ўжо ведаў, што значыць каляж і раляж, я ведаў фільмовыя тэхнікі, як з тэкстамі рабіць штучкі, каб зьдзівіць чытача, я ўзяў сабе ў падмогу вялізную нямецкую кнігу рэкламы з эпохі сэцэсіі, павынягваў адтуль рэкламныя штампы, уставіў іх у тэкст, падкрэсліў тое, што было невыразнае, даў тому адзін стыль, гэта значыць, тых перарывы зь пераскокамі дзядзькі Пэпіна і навароты да месца, дзе ён раней перастаў, далей я выкінуў гісторыі нецікаўня і дапоўніў тэкст іншымі, што ведаў з расповедаў дзядзькі, адкрыў паэта Эгана Бонды і ўставіў яго рытмічна ў тэкст, а потым перапісаў ўсё начыста і занёс дзеля ацэнкі, якая аказалася прыхільнай, і так у 1964 выйшлі Танесні

*hodiny pro starší a pokročilé.*

Мабыць, растлумачэньня патрабуе яшчэ грабалаўскае слоўца *pábitel*, якога не фіксуе ніводзін чэскі слоўнік. Па-беларуску перадаем яго як *байдун*, а таксама карыстаемся вытворнымі байдаваць (*pábiti*) і байдаваньне (*pábení*). Сам Грабал сцьвярджаў, што ўпершыню пачуў гэтае слова ад паэта Іржы Коларжа, калі запытаўся ў яго, чым той займаецца. Коларж меўся „вучона” адказаць: *Pábít*. Грабал патлумачыў: *Я адразу адчуў, што байдаваньне ёсьць відам паэтычнае творчасці, які пазыбгае дагэтульшніх канвенцыянальных прыёмаў, які хутчэй за ўсё імкненцца да забароненага, неакрэсленага і няўлоўнага, да якога нельга падступацца зьнейкімі правіламі і значэньне якога можа выявіцца толькі пазъней.* З тae пары я пачаў ужываць гэтае слоўца і пад ціскам абставін пачаў называць пэўнае кола людзей байдунамі, а іхні занятак байдаваньнем. Як правіла, гэта былі людзі, пра якіх можна было сказаць, што яны зъехалі з глузду, што гэта былі псыханулыя і шарахнутыя, хоць кожны, хто іх ведаў, напэўна не назваў бы іх у літаральным сэнсе.

Грабалаўская славутая дэфініцыя байдуна зъявілася як аўтарскі камэнтар у зборніку апавяданьня „*Pábitelé*”: Байдун ёсьць чалавек, супроць якога няўпынна ўзынімаецца акіян назойлівых думак. Ягоны манаёг یячэ ўвесь час, раз падземнай рэчкай у пячоры думкі, раз струменем слоў, што вырываецца з рота навонкі. Гэта называецца байдаваньнем, якое, як палаючая паходня, перадаецца эстафэтай чалавече мовы з вуснаў у вусны. Байдун ёсьць прыладай мовы, што ўзбагачае сама сябе ўсялякімі тонкасцямі і хітрыкамі, якімі цікавіцца мовазнаўства. Байдун, як правіла, нічога не чытаў, але затое шмат бачыў і чую. І амаль на нішто не забываўся. Ён захоплены сваім унутраным манаёгам, зь якім ходзіць па сьвеце, як пава з хвастом. Байдун, размаўляючы зь людзьмі, бавіць гутаркай сам сябе, паведамляе аб здарэннях, значэньне якіх перабольшанае, перасунутае, перавернутае, таму што байдун працэджае рэчаіснасць праз дыямантавае рэшата натхненія. Байдун поўніцца такім захапленнем ад бачнага съвету, што той акіян прыгожых відзежаў не дае яму спаць.

Рызыкуючы, што нарвемся на нецярплівасць і злосць чытачоў, яшчэ раз вернемся да дзядзькі Пэпіна, а дакладней, да таго, як гэты „байдун нумар адзін” запамятаўся Багумілу Грабалу ў сувязі з гісторыямі ў „Танцавальных гадзінах”: У прадмове [да першага выданьня „Танцавальных гадзінаў”] я ўзгадаў апошні разьдзел Джэймса Джойса, дзе місіс Молі Блюм на додніцы, унутраным манаёгам без пунктуацыі і сынтаксісу, съніць сваю *Schlummerlied*, узгадаў, што мой прыём заключаецца толькі ў тым, што дзядзька Пэпін то выкрыкае, то гарланіць, даводзячы ўсяму съвету да ведама, што адбываецца ў ягоным нутры, выслоўлівае свае прывяты як пасланьне, як рэшткі таго прыгожага, што засталося ад старое Аўстрый, хоча быць пачуты, хаця б толькі мною, але я ведаў, што дзядзька Пэпін дакладна так сама галёкаў тыя самыя сказы над берагам Лабы, у колькіх дзясятках дамовак, куды яго запрашалі, у дзясятках корчмаў, дзе ўсе прыслухоўваліся, што ж гэта дзеецца, хто так апантана і займальна дзярэ глотку, штурляючы справаздачы зь мінулага людзям у твар, якая ж гэта была краса, калі дзядзька Пэпін быў малады, што за дзіва было бачыць Вену і Будапешт, што за жах быў на фронце, помню, як я служыў дзядзьку як своеасаблівы імпрэсарыё, білетэр, мы были неразлучнымі цэлія дзесяцігодзьдзі, як падчас нашых падарожжаў хуткімі і звычайнімі цягнікамі дзядзька зачароўваў купэ і сваім голасам прывабліваў іншых пасажыраў, як цягнік даехаў у Оламоўц і стаў, мусіў стаць, таму што там была канцавая, але пасажыры з правадніком яшчэ гадзіну слухалі таго, што выцякала зь дзядзькі пра ягоны

прыгожы ѹ юродзівы съвет. Дзядзька Пэпін меў у сабе нешта ад таго, што мелі вестуны ѹ ведзьмары, ён мог сваім крыкам лячыць і гайць, зьнімаў з чалавечых сэрцаў маркоту і клопат, некаторыя нават знаходзілі ѹ ягоным балбатаньні сказы, якія лічылі паэтычнымі і прарочымі ѹ гісторыі ня толькі чалавека, але і чалавечства. Гэта быў байдун нумар адзін, мая муз, апавядальнік, які быў ня толькі звыш мяне, але і звыш усяго, што я калі-кольвечы чую, тое самае скажуць сёняня і тыя, якія яго чулі, якія зь ім таварышавалі, перш за ўсё ягония вялікія сяброўкі, жанчыны і маладыя дзяўчата, зь якімі ён гутарыў бяз хітрыкаў пра вельмі далікатныя рэчы, таму што дзядзька Пэпін ня ўмеў хлусці і крывіць душой, а справы полу былі для яго ня менш важным пытаньнем, чым мозг Эдысана\*.

---

\*Усе цытаты паводле кніжкі Bohumil Hrabal, *Kdo jsem, Hynek*, Praha, 2000.